ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 14 (1651) | Пятніца, 16 лютага 1962 года. | Цана 4 кап.

Шосты з'езд мастакоў Савецкай Беларусі

Учора ў сталіцы нашай рэспублікі — горадзе Мінску — пачаў сваю работу VI з'езд мастакоў Савецкай Беларусі.

У зале з'езда, які праходзіць у памяшканні Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, сабраліся жывапісцы, скульптары, графікі, прадстаўнікі партыйных і грамадскіх арганізацый, аматары мастацтва. На з'езд прыехалі госці — майстры выяўленчага мастацтва з Масквы і братніх саюзных рэспублік. Сярод іх: сакратар Саюза мастакоў СССР І. Сярэбраны, віцэ-прэзідэнт Акадэміі мастацтваў СССР М. Манізер, народны мастак РСФСР Г. Ніскі, мастакі Э. Юранас (Літва), С. Адамовіч (Латвія) і Э. Эйман (Эстонія).

Старшыня праўлення Саюза мастакоў Беларусі П. Нікіфараў аб'яўляе з'езд адкрытым. Выбіраецца рабочы прэзідыум. Дэлегат з'езда С. Лі ўносіць прапанову аб выбранні ганаровага прэзідыума ў складзе членаў Прэзідыума ЦК КПСС на чале з Мікітам Сяргеевічам Хрушчовым. Гэтую прапанову ўсе прысутныя сустракаюць бурнымі апладысментамі.

Зацвярджаецца наступны парадак дня:

1. Справаздачны даклад праўлення Саюза мастакоў БССР.
2. Даклад рэвізійнай камісіі.
3. Выбары праўлення і рэвізійнай камісіі.
4. Выбары дэлегатаў на II з'езд мастакоў СССР.

З дакладам аб дзейнасці рэспубліканскай творчай арганізацыі за справаздачны перыяд выступіў старшыня праўлення саюза П. Нікіфараў. Гаворачы аб тых вялікіх і адказных задачах, якія паставіў XXII з'езд КПСС перад работнікамі савецкага мастацтва ў сувязі з будаўніцтвам у нашай краіне камуністычнага грамадства, дакладчык падрабязна спыніўся на характарыстыцы творчасці беларускіх мастакоў паміж пятым і шостым з'ездамі.

П. Нікіфараў адзначыў дасягненні ў розных жанрах і відах беларускага выяўленчага мастацтва, крытычна падышоў да ацэнкі многіх работ нашых жывапісцаў, скульптараў, графікаў, указаўшы на асобныя недахопы і хібы ў іх творчасці, слабае майстэрства. У справаздачным дакладзе значнае месца было ўдзелена дзейнасці творчых секцый саюза, мастацкага фонду БССР, выхаванню маладых кадраў мастакоў.

Даклад аб рабоце рэвізійнай камісіі зрабіў яе старшыня П. Белавусаў.

Па дакладах разгарнуліся спрэчкі.

У рабоце з'езда прымаюць удзел сакратар ЦК КПБ В. Ф. Шаура, загадчык сектара аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПСС М. А. Марозаў, інструктар ЦК КПСС Н. С. Балабанава, загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ М. Ф. Капіч, міністр культуры БССР Р. Я. Кісялёў, сакратар ЦК камсамола Беларусі Л. Г. Максімаў.

У зале пасяджэнняў з'езда. Фота Ул. Крука.

Працягваем размову аб праблемах тэатральнага мастацтва.

У тэатральнай творчасці не павінна быць месца самазаспакоенасці, абыякавасці, застою. Працаваць у мастацтве — значыць няспынна шукаць, хвалявацца.

Гэта — асноўная тэма артыкула Т. Бушко, які мы сёння публікуем.

Наступнае слова — крытыку Р. Бярозкіну.

НЕЛЬГА БЫЦЬ АБЫЯКАВЫМ!

Т. БУШКО

ПЕРШАЧАРГОВАЯ задача мастацтва, у тым ліку мастацтва тэатральнага, — ствараць жывыя, пераканаўчыя вобразы нашых сучаснікаў, праўдзіва адлюстроўваць іх думкі, пачуцці, надзеі і парыванні. Гэтая задача стаіць цяпер асабліва востра, а вырашэнне яе ўскладняецца той акалічнасцю, што бег часу сёння нязмерна паскорыўся ў параўнанні з мінулым. Надзённасць, якую не трэба блытаць з кан'юнктуршчынай, становіцца галоўнай якасцю мастацтва. Мастак нашага часу павінен быць першаадкрывальнікам новых тэм, сюжэтаў, характараў. Ён мусіць дакладна ведаць, чаго хоча павінен умець палымяна любіць і горача ненавідзець.

ХОЧАЦЦА падзяліцца сваімі ўражаннямі ад двух спектакляў па адной і той жа п'есе — п'есе не надта дасканалай, кампазіцыйна нязладжанай і месцамі наіўнай, якая аднак мела адну вартасць — была напісана шчыра і ўсхвалявана, з глыбокай верай у чалавека. Я маю на ўвазе «Два колеры» А. Зака і Н. Кузняцова.

У маладым тэатры «Современник» знайшлі сапраўдны «ключ» да гэтай п'есы. У спектаклі спалучаецца героіка і будзённасць, рамантыка і псіхалагічны рэалізм высокая патэтыка подзвігу і на дзіва простая «размоўная» інтанацыя. Нягледзячы на рэзкае, кантраснае размежаванне дабра і зла, чырвонага і чорнага, тут не падкрэслівалася тое што было злом. Зло выглядала знешне нават прыстойным, як гэта бывае ў жыцці. Вонкава ветлівы, на дзіва стрыманы сціплы, часам нават ледзь не абаяльны Юрый Глотаў (В. Паулус), з крыху стомленым і чалавечным тварам выклікаў у нас жах, гнеў і агіду. Наша абурэнне было мацнейшым іменна ад неадпаведнасці, несумяшчальнасці вонкавага яго выгляду і ўнутранай сутнасці. Такім жа стрыманым і «ціхім» быў і яго паплечнік — Глухар (Е. Яўсцігнееў).

Напэўна таму сутычка, зацятая і няроўная барацьба чыстага сэрцам і думкамі, унутрана заўсёды гатовага да подзвігу Шурыка (І. Кваша) з гэтымі чорнымі сіламі, і гібель яго выклікала ў зале такі водгук, такое суперажыванне, аб якім маглі толькі марыць славутыя тэатры з традыцыямі, з выдатнымі майстрамі сцэны, вынаходлівымі рэжысёрамі і найлепшымі мастакамі. У зале не было абыякавых, таму што іх не было і на сцэне.

І мы зразумелі, што не выпадкова называўся гэты спектакль «Два колеры», не так, як у нашым Беларускім ці ў Латвійскім тэатрах юнага гледача, дзе мне таксама давялося глядзець гэтую п'есу.

У нашым тэатры гэтая п'еса была пастаўлена без хвалявання, без спробы абагульнення. І называлася яна адпаведна — «Гэта было ў Касаткіне».

Тэатр расказаў п'есу так, што, здавалася, бачыш зусім іншую рэч. Быў тут, вядома, мілы сарамлівы падлетак, шчыры і непасрэдны ў выяўленні сваіх пачуццяў, звалі яго таксама Шурыкам, але ён вёў змаганне «на вялікім сур'ёзе»... з ветракамі. Справа ў тым, што зло ў гэтым спектаклі выглядала, як на вясёлым школьным карнавале: жахліва вылупліваў вочы, скрыгатаў зубамі Глотаў — Ул. Унукаў, весяліў публіку Глухар — А. Бяляеў у страшэнным грыме. Нешта зусім неверагоднае вытвараў пажылы п'янчуга Рэпа — І. Ганусевіч. Галоўнага ж у спектаклі не адчувалася — подыху сапраўднага жыцця. Маленькае засланіла вялікае...

Наогул адсутнасць абагульнення заўважаецца ў шмат якіх спектаклях нашага Тэатра юнага гледача, спектаклях без акрэсленай, яснай рэжысёрскай думкі, без спробы вызначыць дакладна звышзадачу твора. А занядбанне вялікай праўды дзеля маленькай — праўды бытавой — прыводзіць да таго, што спектаклі гэтыя не прымушаюць думаць, разважаць. Пазбаўленыя думкі, яны не закранаюць і нашых пачуццяў.

Абыякавасць рэжысёраў і акцёраў адчуваецца таксама, калі глядзіш «Любоў, Надзею, Веру...» П. Васілеўскага ў Тэатры імя Я. Купалы. Няўжо нікому ў тэатры, у тым ліку і рэжысёру К. Саннікаву, не прыйшло ў галаву, што п'есу гэтую трэба вырашаць у рамантычным плане?

У гэтым жа тэатры знік з рэпертуару, не паспеўшы з'явіцца спектакль па п'есе А. Маўзона «Твой светлы шлях». Што ён пакінуў у сэрцы гледача? Я глядзела яго, здаецца, не так даўно, месяцы з два назад. Але як ні намагалася зараз прыпомніць яркі эпізод, дасціпную мізансцэну, глыбокую думку, так і не здолела. Давялося другі раз перачытаць п'есу, але і гэта мала дапамагло — я не магла аднавіць у сваёй памяці ніводнай яркай сцэны. Мне здаецца, што такія «мёртванароджаныя» спектаклі з'яўляюцца ў тэатрах як вынік няверʼя рэжысёра, акцёраў, усяго калектыву ў п'есу.

Бо калі тэатр пранікаецца верай у п'есу, няхай нават не вельмі дасканалую калі стваральнікаў будучага спектакля жыва зацікаўляць у ім узаемаадносіны мастацтва і жыцця, калі кожны акцёр, а не толькі рэжысёр, пачне «варушыць» свой жыццёвы багаж уласных назіранняў, думак і пачуццяў — з'яўляюцца спектаклі, вобразы, героі, якія западаюць у сэрцы гледачоў. І тады, як жывыя, стаяць перад вачыма такія героі, як Лявон Чмых — Б. Платонаў з «Лявоніхі на арбіце». Якія непадробныя, дакладна «сялянскія» інтанацы… падслуханыя ў самым жыцці, гучаць увесь час, калі ўспамінаеш сцэну за сцэнай «Лявоніхі на арбіце»! Спектакль гэты няроўны па майстэрству выканання роляў. Але ў ім уладна гучыць жыццё. Яно заяўляе аб сабе то дасціпнай рэплікай Максіма — А. Бараноўскага, то хітравата-гарэзлівым позіркам Лушкі — Г. Макаравай, то трапнай дэталлю са сцэны ў кабінеце Глуздакова (артыст В. Краўцоў).

А вазьміце спектакль аб даўно мінулых днях і падзеях — «Жывы труп», які хвалюе так моцна, як даўно ўжо не хвалявалі нас спектаклі купалаўцаў. Увесь лад думак і пачуццяў, якімі жыве герой мінулай эпохі Федзя Пратасаў, аказваецца сугучным нашаму часу, усё тое патаемнае, што, як дарагі скарб, беражэ Пратасаў ад чужога нядобрага вока, і для нас з'яўляецца вялікай каштоўнасцю — «залатымі сэрца россыпамі». Гэта адбываецца таму, што Б. Платонаў, якую б ролю ён ні іграў, як бы ні пераўвасабляўся, — заўсёды адкрывае гледачу свой уласны, вельмі сучасны, багаты думкамі і пачуццямі, прыхільнасцямі і антыпатыямі ўнутраны свет. І мары Федзі аб вялікай чыстай любві, свабоднай ад улады грошай, і чуласць да другога чалавека, і павага да чужых пачуццяў, да права чалавека на шчасце, і вышэйшая гуманнасць — ніколі не стануць у нашым грамадстве анахранізмам. Усё гэта, прапушчанае праз душу акцёра-сучасніка, выклікае і будзе выклікаць у нашых сэрцах водгук.

Варта ўспомніць тут і ўздзеянне «Аптымістычнай трагедыі», пастаўленай нашым Рускім тэатрам, якая хвалюе ўсіх, хто сядзіць у зале, і здаецца, нібы гэта да нас звяртаюцца рэвалюцыйныя матросы, што праз віхуры грамадзянскай вайны нясуць сваё палымянае слова, справу сваіх сэрцаў нашчадкам.

Глядач навучыўся ўжо разумець глыбокі падтэкст, што неслі акцёры са сцэны ў «Аптымістычнай трагедыі», у «Барабаншчыцы». Ён радуецца, як шчаслівай знаходцы, нараджэнню чалавека з вялікай літары ў «Іркуцкай гісторыі» і выходзіць з тэатра ўзбагачаны духоўна пасля гэтых спектакляў. А вось чым яго можа ўзбагаціць азбучная мараль і просталінейнасць «Выгнання блудніцы», пастаўленай у тым жа Рускім тэатры, п'есы з такім мізэрным аб'ектам барацьбы, як Яснікаў, з такім «небяспечным» ворагам, як Яўгенія Любаміраўна?..

П'ЕСЫ пішуцца хутчэй, чым растуць рэжысёры і акцёры — гэта ісціна відавочная. Не стала ў Рускім тэатры А. Кіства, пакінуў тэатр Г. Някрасаў — не так лёгка аказалася замяніць іх. І вось лепшыя спектаклі страцілі сваю значнасць, сваю сілу ўздзеяння на гледача.

Выклікае неспакой становішча ў Тэатры імя Янкі Купалы. Зусім слушна Д. Арлоў у сваім артыкуле «Уладар пачуццяў і думак» б'е трывогу з прычыны дваістасці (можна было б сказаць мацней — стракатасці) манеры акцёрскай ігры ў тэатры. Аўтар бачыць тут дрэнны ўплыў некаторых рэжысёраў. Якіх жа? Падтэкст артыкула такі: вінаваты ва ўсім Б. Эрын. І вось у яго агарод ляціць першы камень: такі акцёр, як Малчанаў, бачыце, пазбаўлены па волі рэжысёра выразнага па сіле пачуцця маналога. А тое не сказана што ўнутраны маналог артыста ў гэтай сцэне спектакля «Забыты ўсімі» не менш, а можа больш выразны і моцны, і што гэта зусім не супярэчыць жыццёвай праўдзе вобраза Доктара

Не, бяда Тэатра імя Я. Купалы не ў тым, што ў яго творчае жыццё ў свой час увайшоў Б. Эрын. Шчодра аддаючы ўвесь свой талент, волю і запал маладосці ў спалучэнні з зайздроснай сталасцю думкі, гэты патрабавальны да сябе і да іншых, удумлівы рэжысёр унёс свежы струмень пошукаў у жыццё тэатра. Лепшае, што за некалькі апошніх сезонаў было створана купалаўцамі, належыць рэжысёрскай думцы Б. Эрына. Гэта — спектаклі «Эзоп» і «Забыты ўсімі» (якія пастаўлены ў купалаўцаў непараўнана лепш, чым у Маскве), гэта — «Трэцяя патэтычная» і «Лявоніха на арбіце». А колькі акцёраў у новай якасці «ўбачыў» і дапамог убачыць гледачу Б. Эрын! Гэта былі сапраўдныя адкрыцці: Б. Платонаў у ролі Леніна і Б. Платонаў — Лявон, Л. Рахленка — Гваздзілін у «Трэцяй патэтычнай» і П. Малчанаў у ролі Доктара з п'есы Назыма Хікмета, лепшыя работы З. Браварскай — Клея («Эзоп»), Г. Макаравай — Лушка («Лявоніха на арбіце»).

А з якой смеласцю даручаў Б. Эрын адказныя ролі маладым акцёрам! Ён клапаціўся аб развіцці акцёрскай індывідуальнасці, аб выхаванні разнапланавага, рознабаковага выканаўцы.

Але некаторыя прыхільнікі колішняй «ціхай плыні» ў тэатры раптам занепакоіліся, забілі трывогу, прыкрываючыся клопатамі аб захаванні традыцый якія нібыта пачалі на вачах

(Заканчэнне на 2-й стар.).

Агітатару заўсёды радуюцца выбаршчыкі. Асабліва, калі агітатар такі нязвычны, як маладая артыстка Тэатра імя Янкі Купалы Зінаіда Зубкова (на здымку — другая злева). Вось прыйшла яна ў сям'ю выбаршчыкаў Рыжыкавых, і пачалася шчырая гаворка не толькі пра выбары, але і пра мастацтва, пра любімы тэатр.

Фота Ул. Крука.

СЭРЦА НЕ ХОЧА СПАКОЮ

Чалавеку гавораць ДЗЯКУЙ

Я хачу расказаць пра аднаго чалавека, які так многа робіць добрага для людзей.

Іван Паўлавіч Абрамовіч трэці год знаходзіцца на пенсіі. Будучы настаўнікам Нараўлянскай сярэдняй школы № 1, Іван Паўлавіч звыш дваццаці год кіраваў мастацкай самадзейнасцю школы. Школьны хор, якім кіраваў вопытны педагог, ведалі не толькі ў нас у раёне, але і ў вобласці.

Іван Паўлавіч усёй душой любіць самадзейнасць і ніколі не расстаецца з музыкай.

Аднойчы ў нядзелю, ідучы па Камуністычнай вуліцы, Іван Паўлавіч убачыў хлопчыка, які не адрываючы зачараванага погляду ад вітрыны, разглядаў балалайку. Высветлілася, што Грыша Бардзін вельмі любіць музыку і хоча навучыцца іграць на балалайцы, але ніхто не можа яму памагчы.

— Добра, Грыша, — Іван Паўлавіч ласкава паклаў руку на плячо хлопчыка. — Прыходзь сёння да мяне і мы пачнём вучыцца музыцы.

Грышу вельмі спадабаліся першыя заняткі.

У наступны раз ён прывёў з сабою свайго сябра Ваню Стоража.

— Спачатку, — гаворыць Іван Паўлавіч, — у мяне вучылася толькі пяць чалавек. Затым гурток усё рос і рос. Ужо налічваецца больш дваццаці хлопчыкаў і дзяўчатак, вучняў 4—7 класаў.

Самадзейны гурток працуе ўжо другі год. Заняткі праходзяць на кватэры Івана Паўлавіча. За гэты час удзельнікі гуртка авалодалі даволі разнастайным рэпертуарам.

Струнны аркестр выконвае «Маладосць» Блантэра, «Наш край» Кабалеўскага, рускую народную песню «Радзіма», польскую народную песню «Ішла дзяўчына па лясочку», беларускі танец «Юрачка» і шмат іншых.

Нядаўна ў раённым Доме культуры адбыўся канцэрт гэтага струннага аркестра. Слухачы вельмі цёпла прынялі выступленне юных музыкантаў.

У плане работы аркестра на гэты год — знаёмства з творамі П. Чайкоўскага, М. Глінкі і іншых класікаў.

Я. РОМБАК,
інспектар Нараўлянскага аддзела культуры.

У НАРОДНЫХ КАЛЕКТЫВАХ

СТУДЭНЦКІ ТАНЦАВАЛЬНЫ

ХАРАСТВО, свежасць, маладосць — так гавораць пра самадзейны танцавальны калектыў Беларускага політэхнічнага інстытута.

А пачынаў ён свой шлях дзесяць год назад з простага завучвання танцавальных рухаў. Шмат цяжкасцей давялося пераадолець калектыву і яго кіраўніку, заслужанаму дзеячу культуры БССР Сяргею Міхайлавічу Грабеншчыкаву. Кожны год калектыў трэба было папаўняць навічкамі, бо пасля заканчэння інстытута многія здольныя выканаўцы раз'язджаліся па ўсёй рэспубліцы і за яе межы. Таму цяжка было дамагчыся роўнага, аднолькавага па майстэрству складу ўдзельнікаў. А ён немалы! 60 чалавек уваходзяць у яго.

Многа ўвагі аддаваў С. Грабеншчыкаў пастаноўцы танцаў народаў СССР і краін народнай дэмакратыі. Перад калектывам стаяла нялёгкая задача: паказаць праз творы харэаграфічнага мастацтва сілу і прыгажосць чалавечай душы. Калектыў не проста выконвае танцы. Ён стараецца апрацаваць, удасканаліць іх, стварыць творы, у якіх у вобразах харэаграфіі адлюстравалася б усё новае, што нараджаецца ў жыцці. Кіраўнік імкнецца да чысціні ў выкананні танца, адбірае самае характэрнае, каб паказаць нацыянальны каларыт, дух таго ці іншага народа.

Хвалююць калектыў і сучасныя тэмы. Яны патрабуюць да сябе новага творчага падыходу. Разнастайнасць настрояў, дынамічнасць, рэальнасць дэталей і вялікія абагульненні вобразаў, — вось што характэрна для харэаграфічных твораў на сучасныя тэмы. А расказаць сродкамі танца пра падзеі нашага штодзённага жыцця — нялёгкая справа. За апошнія гады калектыў развучыў шмат твораў на сучасныя тэмы. Сярод іх — сюіта «Юнацтва», «Беларуская маладзёжная полька», вакальна-харэаграфічная кампазіцыя «Едзем на фестываль», «Салдацкія скокі», «Танцы на свяце ўраджаю» і інш.

Ва ўсім разнастайным рэпертуары калектыву адчуваецца творчы почырк балетмайстра С. Грабеншчыкава. Ён умее ствараць сродкамі харэаграфіі народныя вобразы. Выкананне танцаў заўжды асэнсаванае. Кожны з іх ператвараецца ў невялічкую харэаграфічную навелу аб сённяшнім жыцці.

Танцавальны калектыў політэхнічнага інстытута стаў сапраўднай лабараторыяй мастацкага танца. Многія ўдзельнікі яго пасля заканчэння інстытута становяцца не толькі інжынерамі, але і добрымі кіраўнікамі гурткоў мастацкай самадзейнасці на фабрыках, заводах, прадпрыемствах. Напрыклад, інжынер В. Аршанскі кіруе цяпер танцавальным калектывам на Мінскім трактарным заводзе. А. Свірыд і Р. Савіцкі, працуючы на прадпрыемствах, не парываюць сувязі з калектывам інстытута і сягоння. Яны з'яўляюцца яго вядучымі выканаўцамі.

Выступленні калектыву вядомы не толькі ў нашай рэспубліцы. Ён дэманстраваў сваё майстэрства ў Маскве, чатыры разы з канцэртамі выязджаў у Літоўскую ССР, выступаў перад будаўнікамі Полацкага нафтаперапрацоўчага завода, быў у сваіх шэфаў — маракоў Чырвонасцяжнага Балтыйскага флоту.

Самадзейны калектыў узнагароджан многімі граматамі і дыпломамі. Нядаўна яму прысвоена званне Народнага самадзейнага танцавальнага калектыву.

А. РАДЗІВІЛАЎ.

НА СЦЭНЕ — БРАГІНЦЫ

Самадзейны драматычны калектыў Брагінскага раённага Дома культуры карыстаецца папулярнасцю ў гледачоў Гомельшчыны. Днямі работа артыстаў-аматараў абмяркоўвалася на калегіі Міністэрства культуры БССР. За дасягнутыя поспехі ў развіцці тэатральнага мастацтва пастановай калегіі тэатральнаму калектыву прысвоена званне народнага тэатра.

Наш карэспандэнт пазваніў у Брагін. Дырэктар раённага Дома культуры Я. Шайкевіч паведаміў:

— Самадзейны драматычны калектыў быў створаны каля дзесяці год назад. За гэты час на сцэне раённага Дома культуры было пастаўлена шмат аднаактовых п'ес. Ажыццёўлены пастаноўкі 16 вялікіх спектакляў. Сярод іх «Выбух» М. Алтухова і М. Гарулёва, «Кан-

станцін Заслонаў» А. Маўзона. «Выбачайце, калі ласка» А. Макаёнка.

Артысты-аматары паспяхова працуюць над спектаклем «Лявоніха на арбіце» А. Макаёнка. У спектаклі ўдзельнічаюць амаль усе артысты — 28 чалавек. Сярод іх рабочы М. Кацуба, настаўнікі В. Лысенка, В. Пісарэнка, бібліятэкар М. Ладзько, служачы І. Уласенка. Трыццаць пяты год выступае на самадзейнай сцэне жыхар Брагіна Яраслаў Сачок.

Сваю новую работу самадзейныя артысты мяркуюць паказаць напярэдадні выбараў у Вярхоўны Савет СССР.

ТУТ ПОЙДЗЕ ПЕРШЫ ЭЛЕКТРЫЧНЫ...

Вы садзіцеся ў поезд і праз 40 мінут выходзіце на невялічкай прыгараднай станцыі «Зялёнае». Аглядаецеся навокал і пераконваецеся, што назва станцыі даволі трапная. Зімой тут два колеры: белы — снег і зялёны — малады яловы лес. А ўлетку ўсё тоне ў зелянінe: і ўзлескі, і маладыя бярозавыя гаі, і ўзгоркі... Між іншым, гэта не адзіная станцыя пад Мінскам, куды летам спяшаюцца з вудай, а зімой з лыжамі або са стрэльбай. Колькі прыгажосці ў ваколіцах станцый Ждановічы, Ганалес, Крыжоўка, Аляхновічы! Іншы раз раніцай цяжка сесці ў прыгарадны поезд — вагоны і нават тамбуры забіты поўнасцю. Бывае, псуе настрой і тое, што да Зялёнага поезд ідзе 40 мінут, а адлегласць усяго 23 кіламетры.

У гэтым годзе Белтрансбуд пачаў пракладку першага ў рэспубліцы электрыфікаванага ўчастка чыгункі Мінск—Аляхновічы.

Начальнік вытворчага аддзела Белтрансбуда Д. Гінзбург падрабязна расказвае пра беларускую электрычку. Пакуль што яна толькі ў лічбах, у чарцяжах, у планах. У трэцім квартале будучага года па 48-кіламетравай трасе пойдуць першыя паязды. За гэты час трэба будзе выканаць вялікую праграму будаўнічых работ, пачынаючы ад рэканструкцыі існуючых станцый і да ўстаноўкі электрычных сталёвых апор.

Усяго трэба паставіць каля дзвюх тысяч апор. Сёлета ўстановяць 600. Разам з тым пачнуцца работы па ўмацаванню профілю дарогі, мантажу кантактнай сеткі, пабудовы цягавай падстанцыі.

Нас зацікавіла пытанне замены драўляных шпал жалезабетоннымі. Даведваемся, што да будучай электрычкі гэта прамога дачынення не мае. Але, між іншым, гэты ўчастак дарогі наогул цікавы. Ён, калі можна так сказаць, эксперыментальны. Справа не толькі ў жалезабетонных шпалах. Тут адзіны ў рэспубліцы ўчастак бясстыкавых рэек. Як гэта разумець? Мы ведаем, як рытмічна пастукваюць колы на рэйках. А вось на гэтым участку няма стыкаў. Кожная рэйка даўжынёй больш за паўкіламетра. Рэйкі ўкладвалі спецыяльныя пуцеўкладчыкі. Бясстыкавыя ўчасткі даюць многае: для пасажыраў — спакой, для прамысловасці — найменшы знос колаў. Але вернемся да электрычкі. З Мінска ў Аляхновічы пасажыр заедзе прыкладна за гадзіну. Да станцыі Ганалес электрычка будзе ісці 15 мінут замест 30 у звычайным прыгарадным поездзе.

Хутка ў Беларусь прыбудуць камфартабельныя саставы, якія можна бачыць на паўднёвых курортных участках чыгунак. Гэта паўмяккія цэльнаметалічныя вагоны на 100 месц з адкіднымі крэсламі. У вагонах спецыяльная сістэма ацяплення і вентыляцыі. Састаў будзе складацца з 8—10 вагонаў і электравоза, які будзе працаваць на пераменным току. Электрычнасцю чыгунку забяспечыць кальцавая энергасістэма, якая акружае сталіцу рэспублікі.

Электрыфікаваны ўчастак Мінск—Аляхновічы толькі пачатак. Не далёкі той час, калі па ўсіх беларускіх чыгунках пойдуць электрычныя паязды.

ЗАНЯДБАНАЯ ПРАБЛЕМА

Сярод шматлікіх навуковых праблем, якія паспяхова распрацоўвае савецкае літаратуразнаўства, значнае месца займае праблема творчай гісторыі найбольш выдатных твораў класічнай і сучаснай літаратуры. У гэтай галіне зроблена многае. Цяжка назваць выдатны твор рускай класічнай і савецкай літаратуры, гісторыя напісання якога не была б даследавана.

Многія творы беларускай літаратуры таксама, безумоўна, маюць цікавую і багатую «біяграфію». Але спецыяльных даследаванняў у гэтым плане, на жаль, няма. І ў манаграфіях аб творчасці асобных беларускіх пісьменнікаў мала ўвагі надаецца творчай гісторыі іх твораў. У апошнія гады з'явілася нямала каштоўных і цікавых прац аб жыцці і творчасці многіх беларускіх пісьменнікаў. Думаецца, вартасць і цікавасць даследаванняў толькі б павялічылася, калі б аўтары іх увялі ў сферу сваіх назіранняў гісторыю напісання твораў. Даследаванне творчай гісторыі—вельмі ўжо рэдкая з'ява і ў навуковых выданнях ВНУ («Вучоныя запіскі», асобныя зборнікі і г. д.). Праграмы па гісторыі беларускай літаратуры для студэнтаў амаль не рэкамендуюць знаёмства з гісторыяй напісання твора.

Прычыны такога становішча трэба шукаць часткова ў маладосці беларускага літаратуразнаўства і такіх дысцыплін, як тэксталогія, архівазнаўства, у адсутнасці многіх неабходных матэрыялаў (дакладная і поўная біяграфія твораў пісьменнікаў, грунтоўны летапіс іх жыцця і творчасці, выданні эпісталярнай спадчыны, успамінаў сучаснікаў аб пісьменніках і г. д.)

Звычайна пры вывучэнні твора асноўную ўвагу даследчыкі накіроўваюць на аналіз канчатковага, так званага дэфінітыўнага тэксту, інакш кажучы — на вынік творчага працэсу. Сам жа працэс напісання, працэс складаных пошукаў, працэс мастацкага асэнсавання жыццёвых назіранняў выпадае з поля зроку. Абстрагуючыся ад многіх істотных момантаў «нараджэння» мастацкага твора, у тым ліку і ад адхіленага самім пісьменнікам першапачатковага тэксту (хоць ён у свой час быў тэкстам дэфінітыўным), немагчыма па-сапраўднаму глыбока раскрыць сэнс твора, а значыць і пэўны этап творчага шляху пісьменніка ў тым выпадку, калі дадзены твор з'яўляецца буйнай вяхой у творчым развіцці мастака. Завершаны твор часам пераглядаецца аўтарам пад уплывам тых змен, якія адбыліся ў яго светапоглядзе. І калі адхілены тэкст пакінуць у баку, творчы шлях пісьменніка не будзе поўнасцю даследаваны.

Яркі прыклад гэтага — выпадак з трэцяй рэдакцыяй паэмы «Сымон-музыка». Некаторыя даследчыкі, гаворачы аб тых частках паэмы, якія былі напісаны ў дарэвалюцыйны час, аналізавалі тым не менш тэкст апошняй рэдакцыі, створанай у 1924—1925 гг., што не магло не прывесці да няправільных вывадаў адносна ідэйна-творчай эвалюцыі мастака.

Аднак могуць быць і іншыя выпадкі. Так, нярэдка новая рэдакцыя твора, асабліва, калі гаворка ідзе аб дакастрычніцкай творчасці пісьменніка і калі першая рэдакцыя не магла быць надрукавана, аказваецца вынікам цэнзурнага ўмяшання або аўтацэнзуры. У гісторыі рускай літаратуры падобных прыкладаў нямала. Дастаткова прыгадаць хоць бы дзейнасць М. Някрасава, які многія дзесяткі сваіх твораў вымушаны быў перарабляць па патрабаванню цэнзуры. Гэта яму належаць словы: «Скончу паэму, зараз жа пачну яе псаваць». Няма ніякіх сумненняў, што і многія дакастрычніцкія творы класікаў беларускай літаратуры друкуюцца ў тым выглядзе, які ім надалі аўтары, прыстасоўваючы да цэнзуры. Вядома, асобныя выпадкі аўтацэнзуры, напрыклад, у вершах Я. Купалы аднаўлены (гл. верш «Ці ты ўзойдзеш, сонца?», у якім да 1952 г. друкаваліся радкі: «Сэрца, поўнае трывогі, жальма жаліцца бясконца». У рукапісу ж было: «Путы, катаргі, астрогі, Сібір поўная бясконца»).

Бясспрэчна, часам значныя перапрацоўкі ідэйнага характару прымаюцца пад увагу, хоць пераважна ў плане агульнай канстатацыі. Але не менш цікавыя і шматзначныя перапрацоўкі, звязаныя з жанрава-стылявымі пошукамі пісьменніка, нярэдка зусім ігнаруюцца. Пры гэтым на аснове аналізу твораў, перапрацаваных мастаком праз многа год, робяцца абагульненні і вывады і аб узроўні майстэрства пісьменніка, і аб яго дасягненнях у распрацоўцы пэўнага жанра, аб моўнай культуры і г. д. Ці могуць такія вывады адпавядаць сапраўднасці, калі творы гэтыя былі перапрацаваны ў пару росквіту паэтычнага таленту мастака? Думаецца, зусім лагічна ў такім выпадку рабіць вывады, аналізуючы першапачатковы тэкст. На практыцы, аднак, з гэтым лічацца даволі рэдка. Тут можна спаслацца на «Новую зямлю» Якуба Коласа. Першыя, напісаныя ў 1911 г. часткі (будучыя 27—29 раздзелы) складалі самастойнае вершаванае апавяданне, і наогул, усе дарэвалюцыйныя раздзелы «Новай зямлі» былі «Урыўкамі з расказа».

Новае ж жанравае азначэнне паэмы «Новая зямля» атрымала толькі ў 1921 г. Тады ж былі перапрацаваны і напісаныя ў 1911 г. раздзелы. Тым не менш і яны разглядаюцца як «урыўкі з паэмы». Наогул, усе без разліку перапрацовак тэксту «Новай зямлі», немагчыма прасачыць працэс выспявання задумы твора, але і працэс яго жанравага станаўлення.

Як для гісторыка неабходна не толькі апісаць характар, але і паказаць яго станаўленне, так і для даследчыка важна бачыць не толькі вынік творчых пошукаў, а і самыя гэтыя пошукі, іх працэс, іх этапы і напрамак. Інакш немагчыма, каб глыбока зразумець ідэйную задуму твора і яе поўнае ўвасабленне, каб разгледзець ва ўсёй глыбіні і складанасці ідэйна-мастацкую канцэпцыю пісьменніка, даследчык павінен прымяніць метад эвалюцыйнага вывучэння.

Навуковая мэтазгоднасць літаратуразнаўчага даследавання з дапамогай вывучэння творчай гісторыі твора пацвярджаецца шматгадовым вопытам. Спынімся на гісторыю напісання двух твораў.

Як устаноўлена даследчыкамі, вывучэнне творчай гісторыі «Ціхага Дона» дапамагло глыбей раскрыць задуму гэтай эпапеі, якая была задумана як хроніка падзей у рэвалюцыйную эпоху (раман «Доншчына») і якая ў працэсе амаль пятнаццацігадовай напружанай працы вырастала ў «эпічнае палатно пра рускі народ і яго барацьбу за свабоду».

А вывучэнне гісторыі напісання «Чапаева» з асаблівай наглядасцю паказала, як у творчых роздумах шукаў Фурманаў адпаведную мастацкую форму. [illegible] жанравую форму. Былі такія варыянты: аповесць, успаміны, гістарычная хроніка, мастацка-гістарычная хроніка, гістарычная балада, малюнкі, гістарычны нарыс. Знаёмства з творчай гісторыяй «Чапаева» з асаблівай пераканаўчасцю паказала, што сапраўдны пісьменнік — гэта не капіроўшчык фактаў рэчаіснасці, а мастак, які адлюстроўвае жыццёвыя з'явы паводле законаў мастацтва, і тое, што ім створана, — таксама не механічны адбітак жыццёвых з'яў, а плён **творчай думкі, творчай фантазіі.** Гэты вывад асабліва каштоўны ў дачыненні «Чапаева», пры напісанні якога надзвычай шчодра выкарыстоўваліся аўтабіяграфічныя матэрыялы, гістарычныя дакументы. А якраз у такіх выпадках мастака і падпільноўвае небяспека апынуцца ў палоне другарадных, не заўсёды тыповых фактаў.

Асабліва багатымі аказваюцца вынікі, калі да вывучэння гісторыі напісання твора прыцягваюцца тэксты чарнавых аўтографаў, дзе найбольш поўна зафіксіраваны ўсе стадыі творчай працы. Прасочваючы паслядоўную змену варыянтаў, даследчык нібы прысутнічае пры нараджэнні мастацкага твора і набліжаецца да разгадкі сакрэту неўміручасці мастацкіх шэдэўраў. Пры вывучэнні творчай лабараторыі пісьменніка сакрэты майстэрства перастаюць быць «рэччу ў сабе», ператвараючыся ў «рэч для нас». Зусім відавочна, што ў наш час, калі перад пісьменнікамі, крытыкамі і літаратуразнаўцамі пастаўлена задача барацьбы за ідэйна-эстэтычную якасць твораў мастацкай літаратуры, вывучэнне іх творчай гісторыі становіцца даследаваннем ярка выяўленага практычнага профілю.

Няма сумненняў, што вывучэнне творчай гісторыі ў хуткім часе зойме сваё месца ў радзе іншых актуальных праблем беларускага літаратуразнаўства. Падставай для такой упэўненасці з'яўляецца, па-першае, тое, што ў апошні час заўважаецца вялікая цікавасць да пытанняў, звязаных з гэтай праблемай. А, па-другое, назіраюцца зрухі і ў распрацоўцы адпаведнага падрыхтоўчага матэрыялу. Аб гэтым сведчаць новыя выданні збораў твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Выданні гэтыя, хоць і не з'яўляюцца поўным зборам твораў, аднак яны найбольш поўныя ў параўнанні з папярэднімі: тэксты твораў крытычна вывяраюцца з рукапіснымі і друкаванымі крыніцамі, удакладняюцца даты многіх вершаў. А галоўнае — у кожным томе ў раздзеле «Каментарыі» часткова прыводзяцца рукапісныя і друкаваныя варыянты асноўных тэкстаў, даецца апісанне рукапісаў, а таксама, па магчымасці, даюцца звесткі аб жыццёвым матэрыяле, пакладзеным у аснову твора, аб рэальных і літаратурных прататыпах мастацкіх вобразаў. Усё гэта будзе садзейнічаць больш глыбокаму знаёмству з багатай і шматграннай спадчынай нашых народных песняроў і ў той [illegible]

Тут дарэчы будзе сказаць пра некаторыя пытанні практычнага характару. Перш за ўсё трэба больш шырока паставіць пытанне аб зборы і захаванні архіваў пісьменнікаў як мінулага і старэйшага пакалення, але і нашых сучаснікаў. [illegible] якіх ёсць шмат каштоўных матэрыялаў (рукапісы мастацкіх твораў, пісьмы і г. д.). Варта было б час ад часу выдаваць спецыяльныя зборнікі «Літаратурнай спадчыны». Дрэнна абстаіць справа і з захаваннем аўтарскіх карэктур. Многія з гэтых найкаштоўнейшых дакументаў знікаюць без следу, як гэта адбылося з карэктурнымі лістамі коласаўскага збору твораў, выдадзенага ў 1952 г. Гэту страту востра адчулі складальнікі новага збору твораў Коласа. Устанаўліваючы кананічны тэкст, яны сутыкнуліся з цэлым радам пытанняў, вырашыць якія без аўтарскіх карэктур вельмі цяжка.

Даўно ўжо наспела неабходнасць у выпуску грунтоўных летапісаў жыцця і творчасці нашых мастакоў слова, навуковых бібліяграфічных даведнікаў і г. д. Нявырашанай застаецца яшчэ і праблема атрыбуцыі мастацкіх твораў. Шмат вершаў і апавяданняў дакастрычніцкай літаратуры надрукаваны пад псеўданімамі. Пяру якіх пісьменнікаў належаць гэтыя творы — застаецца невядомым.

Усе гэтыя пытанні, аб якіх тут гаварылася, павінны быць вырашаны агульнымі намаганнямі пісьменнікаў, крытыкаў, літаратуразнаўцаў.

М. МУШЫНСКІ.

ЧАСОПІСЫ Ў ЛЮТЫМ

«ПОЛЫМЯ»

Лютаўскі нумар часопіса адкрываецца нізкай новых вершаў Пімена Панчанкі. Надрукаваны таксама вершы Сяргея Грахоўскага, Кастуся Кірэенкі, Міколы Чарняўскага, вершаванае апавяданне Міколы Аўрамчыка «Сын» і новыя песні А. Русака.

Часопіс публікуе кінааповесць Івана Шамякіна «Не той [illegible]», працяг рамана Ул. Карпава «Немагі крыёвыя берагі», нарыс А. Клышко і І. Сіповіча.

Да 70-годдзя з дня нараджэння галоўнага беларускага вучонага Браніслава Тарашкевіча часопіс публікуе ўрывак з паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш» у перакладзе Б. Тарашкевіча і артыкул А. Ліса.

У раздзеле «Крытыка, літаратуразнаўства» выступае Я. Казека з артыкулам «Майстэрства апавядальніка», дзе разглядаюцца апавяданні Кузьмы Чорнага.

У часопісе змешчаны рэцэнзіі на кнігі Ф. Куляшова «Міхась Лынькоў» і А. Лойкі «Новая зямля» Якуба Коласа».

«БЕЛАРУСЬ»

Часопіс, як і заўсёды, публікуе многа матэрыялаў, прысвечаных жыццю рэспублікі. У нумары змешчаны рэпартаж Г. Папова з нарады работнікаў сельскай гаспадаркі Беларусі, артыкул намесніка старшыні Дзяржплана БССР А. Папова, інтэрв'ю першага сакратара Магілёўскага абкома КПБ К. Мацюшэўскага, артыкул І. Алексеевіча аб развіцці матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізма ў нашай рэспубліцы, нарыс Рыгора Кобеца і іншыя матэрыялы.

З мастацкіх твораў у часопісе апублікаваны нізка вершаў Сцяпана Гаўрусёва, верш Міколы Арочкі, падборка вершаў польскіх паэтаў, гумарыстычныя вершы Марка Смагаровіча і А. Аляксандрава, апавяданні Алеся Пальчэўскага «Стахнова студня» і Міколы Ракітнага «Сагура», а таксама «Цалінныя замалёўкі» Рыгора Няхая.

Да пяцідзесяцігоддзя Ул. Карпава і Н. Перкіна часопіс змяшчае нататкі І. Грамовіча і М. Барсток. У нумары змешчаны таксама артыкул І. Гутарава «Творчасць народа».

У раздзеле «Новыя кнігі» часопіс публікуе кароткія рэцэнзіі.

НЕЛЬГА БЫЦЬ АБЫЯКАВЫМ!

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

гінуць з прыходам Б. Эрына. Няпраўда, традыцыі тэатра не загінулі! Загінула абыякавасць: артысты зноў, як калісьці, у першыя гады працы купалаўскага тэатра прагна пацягнуліся да творчай вучобы. На рэпетыцыі збіраліся ўсе, нават тыя, хто не ўдзельнічаў у спектаклі, усе жадалі працаваць з гэтым мастаком. Што ж датычыцца глыбокага псіхалагізму, якім былі напоўнены эрынскія спектаклі, праўды пачуццяў, дакладнасці думкі, якую неслі акцёры, глыбіні рэжысёрскага вобраза спектакля, то тут тэатр працягваў і надалей развіваць свае лепшыя ранейшыя традыцыі. Магчыма, у афармленні спектакляў не было таго, што некаторыя любяць называць «нацыянальным каларытам» (якім вельмі часта прыкрываюць беднасць выяўлення нацыянальнага духу), абавязковай наяўнасці арнаменту, празмернага захаплення абрадамі і песнямі, якія ва ўгоду таму ж славутаму «каларыту» страшэнна замаруджваюць а то і проста перапыняюць на нейкі час дзеянне, з'яўляючыся, па сутнасці, устаўнымі нумарамі. Але ў гэтых вонкавых нацыянальных прыкметах не мае патрэбы, напрыклад, спектакль «Лявоніха на арбіце», бо ён багаты сапраўды нацыянальнымі характарамі...

Небяспека ператварэння часткі артыстаў Тэатра імя Я. Купалы ў «лицедеев», так сказаць, па перакананню — ўяўная. Перавага вонкавага выяўлення пачуццяў над унутраным, якая заўважаецца іншы раз нават у старых майстроў тэатра, мае зусім іншыя прычыны, чым гэта здаецца некаторым крытыкам, якія гатовы бачыць у кожным спектаклі, пазбаўленым глыбокага псіхалагізму, абавязковы ўплыў фармалізму.

Намёк на правінцыяльнасць ігры артыстаў таксама беспадстаўны. Бяда зусім у іншым. У тым, што купалаўцаў доўгі час пераконвалі ў тым, што іх тэатр — гэта тэатр акцёра, што ён трымаецца на выдатных майстрах сцэны, якім рэжысёр проста непатрэбны. Бяда ў тым, што ў гэтым тэатры стала за звычай рэжысёру «паміраць у акцёры». Нарэшце здарылася так, што сапраўды рэжысёр з вялікай літары тут памёр, але не ў акцёры, а сам у сабе. Прышлых жа, «чужых», «варагаў» — тут са стараннасцю выжывалі. Доўгі час Тэатр імя Я. Купалы зусім не меў галоўнага рэжысёра.

Уявіце сабе на момант, што здарыцца з найлепшым спартсменам, калі яго раптам пазбавіць хоць на нейкі час трэнера, які ўвесь час трымае чэмпіёна «ў форме», не даючы яму супакоіцца, спачываць на лаўрах.

Вось такога штодзённага (ды нават і не штодзённага!) трэнінгу нават у майстроў-купалаўцаў не было. Шчаслівейшымі з іх аказаліся тыя, хто часцей быў заняты ў спектаклях, хто рэпеціраваў новыя ролі. Але ж многія артысты, і сярод іх І. Ждановіч, О. Галіна, В. Пола, Р. Кашэльнікава, Л. Шынко, Г. Макарава, на працягу цэлых гадоў не ігралі, яны проста не атрымлівалі новых роляў. Пры такіх абставінах можна не толькі страціць набытае майстэрства, але і пазбавіцца элементарных навыкаў выступлення на сцэне. І калі гэтыя артысты пасля вялікага перапынку раптам атрымоўвалі ролі і здольны былі ствараць яркія праўдзівыя вобразы, — то гэта проста цуд.

Здараецца, што нашы любімыя акцёры, якіх доўга чакаеш — не дачакаешся, калі ўбачыш на сцэне, не прыносяць нам ужо таго задавальнення, якое мы спадзяваліся атрымаць ад сустрэчы з імі. Не дзіва — год, а то і два акцёр быў у «творчым прастоі». Ён і сам, разумее, што ўжо не мае сіл увайсці ў нябачны і такі прыемны, такі абавязковы для творчасці кантакт з гледачамі. Ён рухаецца па сцэне, як на чужых нагах, размаўляе, быццам баючыся, што яго не ўсе пачуюць. Дзе ўжо тут да ўвасаблення «жыцця чалавечага духу»? Хоць бы не зблытаць рэплікі, не падвесці партнёра — вось што турбуе яго.

Мне прызнавалася адна вопытная, надзвычай добрасумленная і таленавітая актрыса, якая сама выхавала не адно пакаленне акцёраў, што ў апошні час проста баіцца новай ролі, таму што вельмі рэдка іграе ў спектаклях. Бывае, ёй даручаюць дубліраваць, але што гэта за радасць творчасці: выйсці на сцэну пасля дзвюх рэпетыцый (больш іх на долю дублёра не выпадае).

МОЖА, У ГЭТЫМ часткова і караняцца недавер'е і пэўная аддаленасць паміж старэйшымі і маладымі артыстамі. Апошнія заўважаюць, што тыя акцёры, на якіх яны, будучы студэнтамі Тэатральнага інстытута, гадоў 7—8 назад, бегалі глядзець, як на дзіва, работы якіх лічылі ўзорам майстэрства, цяпер выглядаюць нейкімі скаванымі, няўпэўненымі, нават, чаго грахі таіць, няшчырымі. Моладзь бачыць у колішніх сваіх любімых акцёраў адны толькі заганныя рысы ў ігры, не разумеючы прычыны іх з'яўлення. Ды, па праўдзе кажучы, маладым артыстам няма калі і думаць пра гэта. Моладзь цяпер нарасхват. Мінуліся тыя часы, калі атрымаць ролю маладой актрысе было цяжэй, чым выйграць па аблігацыі. Стваральнікі тэатра тады былі ў самым росквіце сіл. Яны многа і добра ігралі, і замяняць іх не было прычыны. Цяперашняя моладзь іграе, напэўна, не менш, а калі дадаць яшчэ работу на тэлецэнтры, радыё, у кіно, — то напэўна больш. Так многа, што не застаецца часу нават ацаніць свае здольнасці і асэнсаваць няўдачы. А няўдач шмат. Іх прыбаўляецца нават у самых таленавітых выканаўцаў, бо на іх якраз найбольшы попыт. Іх запрашаюць усюды, іх проста зацягалі па студыях. І іграюць яны ўсё горш, збіваючыся на штамп. І ў многіх ужо з'явіліся свае ўласныя штампы. А вось уласнай індывідуальнасці як не было, так і няма.

А час патрабуе, час вымагае ад мастака сцэны, незалежна ад узросту і годнасці, такога ўсебаковага ведання жыцця, такога глыбокага пранікнення ў яго таямніцы, такога дасканалага валодання майстэрствам пераўвасаблення, якога, напэўна, яшчэ ніколі не мог патрабаваць ад тэатра глядач. Цяпер ён, глядач, усё разумее з паўслова, ён ведае жыццё лепш за тых, хто «вывучае» рэчаіснасць хіба толькі праз акно аўтобуса, спяшаючыся пасля радыёперадачы на выязны спектакль, а вяртаючыся з выязнога, думае пра тое, як бы заўтра пасля рэпетыцыі чарговай радыёперадачы не спазніцца на рэпетыцыю тэлеспектакля, а пасля вячэрняга спектакля ў тэатры паспець на дубліраванне кінафільма...

Калі ты, малады акцёр, марыш з часам стаць гордасцю роднага тэатра, не адстаць ад жыцця, ад імклівага поступу твайго сучасніка, не ідзі за доўгім рублём у адыходны промысел! Бо як бы ты ні спяшаўся па гэтай дарозе, жыццё выпярэдзіць цябе, і сучаснік твой скажа прысудныя словы «не веру!», якія пакуль што ты часам чуеш толькі ад патрабавальнага рэжысёра.

Асабліва гэта датычыць тых, хто прыйшоў у тэатр у апошнія гады з іншых тэатраў, а часам і з самадзейнасці. Яны, натуральна, уносяць асаблівы «разнабой» ў спектаклі праслаўленага ў мінулым сваёй ансамблевасцю калектыву. Гэта да іх — новага папаўнення — у першую чаргу адносяцца папрокі ў вонкавай, пазбаўленай глыбіні ігры. Ім трэба асабліва шмат працаваць над сабой, каб не выбівацца з ансамбля.

Час падумаць усур'ёз аб стварэнні сталай студыі-школы пры Тэатры імя Я. Купалы па прыкладу лепшых тэатраў Саюза. Без такой школы нельга ўсур'ёз і думаць аб захаванні лепшых традыцый тэатра.

І яшчэ адна праблема — праблема жыцця тэатра, якая датычыцца не толькі купалаўцаў, але і іншых тэатральных калектываў.

Тэатр імя Янкі Купалы — сапраўды тэатр акцёра, акцёра-майстра. Гэта «на іх» ходзяць у тэатр даўнія сябры-гледачы. Гэта «яны» і сёння — твар тэатра. Але многім з іх — даўно за пяцьдзесят, і іграюць яны ўсё менш і менш.

Як патрэбна вярнуць тэатру, вярнуць гледачу, хай сабе і дарагой цаной — пастаноўкай п'ес спецыяльна для акцёра Н., для актрысы С. — выдатных і любімых майстроў, якія пачалі ўжо фігурыраваць у справаздачах Міністэрства культуры як акцёры «пенсіённага ўзросту» і сапраўды неўзабаве пойдуць на пенсію.

Няхай урэшце гэтыя спектаклі будуць пастаўлены на грамадскіх асновах. Але пазбавіць гледача магчымасці ўбачыць любімага акцёра ў яго лепшай ролі толькі таму, што ён, не здолеючы (часта не па сваёй віне) выканаць норму ўдзелу ў спектаклях і не жадаючы дарма атрымліваць грошы, пайшоў на пенсію — з гэтым не згодзіцца, напэўна, ні глядач, ні сам акцёр.

А гэта ж было б шчасцем для тэатра, для яго моладзі, ні з чым непараўнальнай радасцю для гледача, калі б акцёр «пенсіённага ўзросту» не занепаў як творца, калі б ён да апошніх год жыцця быў поўны творчага запалу і натхнення. Нельга дапусціць, каб залаты фонд нашых тэатраў быў марна, бязгаспадарча растрачаны.

МЫ РАДУЕМСЯ, калі нашы тэатры набываюць сталасць. Але ж сталасць у тэатры прыходзіць на змену маладосці. Аднак тэатры з першымі адзнакамі сталасці ўжо не турбуюцца аб тым, каб захаваць каштоўнейшыя рысы маладосці. І вось паступова знікае атмасфера студыйнасці, пошукаў, прагі ведаў. Яна саступае месца самазаспакоенасці, задавальненню сабой. Калі ж хоць на момант спыняецца рух наперад, жыццё абганяе нас, і тады з'яўляюцца трывожныя сімптомы так званага адставання ад жыцця. А гэта самая вялікая небяспека для творчага калектыву.

Больш неспакою, творчага парывання і смеласці, палымянасці і хвалявання, жывой зацікаўленасці ў тэатральнай справе, больш юнацкага запалу і гарэння — і тады, напэўна, усе мы: драматургі, рэжысёры, акцёры, крытыкі станем нарэшце сучаснікамі свайго сучасніка-гледача. І толькі тады мы будзем мець маральнае права клікаць і весці яго наперад.

Гэты здымак зроблены фотакарэспандэнтам В. Бараноўскім у творчай майстэрні беларускага скульптара А. Глебава. Вядомы майстар разца працуе над помнікам Янку Купалу, мяркуючы закончыць яго да 80-годдзя з дня нараджэння народнага паэта.

УЛ. МЕХАЎ

АПАВЯДАННЕ

ЦЫМБАЛЬНЫЯ МАЙСТРЫ

Мікалаю ШМЕЛЬКІНУ

Хопіць, гэта апошнія. Зробіць іх—і на пенсію. Не трэба займаць месца, калі сілы меншае і меншае. Надоечы свідраваў у галоўцы дзюркі для калкоў і не здолеў—рука задрыжала. Хлопцы заўважылі, але, дзякуй ім, памачы не прапанавалі — не хочуць крыўдзіць старога. Толькі пачалі раптам адчайна хваліць і клясці між сабой апошнюю партыю буку—нібыта дрэва такой цвёрдасці яшчэ ніколі не бывала ў майстэрні.

З'ездзіўся конік. Не тыя рукі, не тое вуха. Каб гэта калісьці хто сказаў, што Даніла Жук можа зрабіць цымбалы з «бочкамі»—глухімі паветранымі падушкамі! Абсмяялі б музыканты. Самы звонкі і чысты гук заўсёды быў у яго, Данілавых, цымбалаў. Ды яшчэ раней, да вайны, у тых, што рабілі яны ўдвух з Лазарам. А цяпер... Зайшоў нядаўна Лявон Лявонавіч, кіраўнік аркестра, выбраць цымбалы для падарунка нейкай дэлегацыі. Лявон Лявонавіч, колькі памятае яго Даніла, заўсёды дарыў ад імя аркестра толькі цымбалы. І заўсёды яго, Данілавы. А тут паглядзеў адны, другія, пастукаў па струнах, а потым і кажа: «А чаму абавязкова цымбалы? Падзешавей можна. Вышываны ручнік, напрыклад, ці альбом з фатаграфіямі». А падарыў усё-ткі цымбалы—выпраўляў па іх свайго саліста ў суседні горад на фабрыку. Данілу расказаў пра гэта шафёр, які вазіў таго саліста...

Хопіць, адпрацаваў. Злазь, стары, з даху, не псуй гонту. Гэты інструменцік толькі давядзі да канца. Для ўнучка—маленькі. Вернецца праз месяц зяць, Раман, а Лёнік яму на цымбаліках што-небудзь вясёлае: длінь-длінь-длінь, тук-тук-тук. Вось ужо радасці будзе абодвум! Ды і самому Данілу, дзеду.

Як пра яго сёння ў газеце, пра Рамана: цымбальны Паганіні... Колькі цымбалістаў пераслухаў і перабачыў на сваім вяку Даніла, а не памятае, каб яшчэ каго так называлі. Цымбальны Паганіні... Не дачакаў, не дажыў да вялікага гэтага дня Лазар. Сынам яго захапляюцца за мяжой. Сына яго называюць адным з лепшых музыкантаў свету. Цымбальным Паганіні.

Як хутка, страшна хутка бягуць гады! Прыкрыўшы павекі, Даніла ясна бачыць перад сабой маленькага Ромку на маленькім зэдліку з маленькімі цымбалікамі на каленях. І побач Лазара. Плячысты, прыгожы, ён робіць выгляд, нібы пасмейваецца з няхітрай сынавай музыкі, а на самай справе—бачна па вачах—ганарыцца ёю...

Колькі прайшло з таго часу? Няўжо трыццаць гадоў? Так, трыццаць. І маленькія цымбалы Даніла робіць ужо Ромкаваму сыну. І Лазара—друга і пабраціма—дваццаць гадоў як няма жывога...

Прыкрыўшы павекі, Даніла бачыць, як наяве, той страшны дзень—дваццаць гадоў назад. Удвух з Лазарам яны спяшаюцца ў Мінск. Людзі, сотні людзей, мора людзей—з Мінска, а яны—у Мінск. Толькі на тыдзень выехалі ў суседні гарадок. Трэба было дапамагчы фабрыцы—там пачыналі рабіць цымбалы. Толькі на тыдзень. Хто ж мог падумаць, што іменна на гэты тыдзень выпадзе раніца 22 чэрвеня!

І вось—сотні людзей, мора людзей — з Мінска, а яны—у Мінск. Там, у Мінску, сем'і. А можа там іх ужо няма? Можа яны— ў гэтым натоўпе, у гэтым моры людзей? Помніш, Лазар, мы да болю ў вачах угледаліся ў дарожную людскую плынь? Баяліся нават маргнуць. Маргнеш—а ў гэты момант прамільгне паўз цябе незаўважна той, каго выглядаеш...

Помніш?.. Помніш, вядома. Толькі не можаш сказаць. Мёртвыя не гавораць...

О, як многа гавораць мёртвыя! Лазар, дружа, хіба мы з табой не гаворым? Хіба ты не прыходзіш да мяне—цяпер усё часцей і часцей. Я сяджу задумены. Хлопцы шэпчуцца: стары задрамаў. Яны ж не ведаюць, што ў тую мінуту я гавару з табой. З табой, дружа і пабрацім.

Пра што? Пра многае.

Найчасцей пра страшную гадзіну, калі мы развітваліся. Ты стагнаў. Жудасна стагнаў. Ты ведаў—гэта канец. Параненых лягчэй санітары грузілі на машыны і некуды адвозілі. Цябе—не чапалі...

Потым ты трызніў. Тонкім голасам крыкнуў: «Рома! Лявон Лявонавіч чакае!» — і замаўчаў.

Падышоў санітар, прыклаў да твайго роту люстэрка і, уздыхнуўшы, аддаў мне твае дакументы. У пашпарце ляжала газетная выразка. Заметка «Юнае дараванне». Пра Ромку...

Я папрасіў, каб цябе пахавалі пад клёнам. З клёну мы рабілі ў маленстве першыя свае цымбалы. Пад клёнам прызначалі ў родным мястэчку спатканні каханым...

Мы часта ездзім з тваім сынам на тое памятнае месца. Ён вельмі падобны цяпер да цябе, твой Раман. Такі ж высокі, кучаравы. Толькі з твару прыгажэйшы, мякчэйшы — матчын твар. І рукі тонкія, чуйныя. Рукі музыканта. А ў цябе былі рукі рабочага...

Прыкрыўшы павекі, Даніла многае бачыць з мінулага. Бачыць і чуе... Ён ніколі не забудзе, якім знайшоў у сутарэннях гета Ромку. І цяпер стаіць у вачах страшнае пытанне хлопчыка. Хлопчыка, якога памятаў з пялёнак, і якога не памятаў такім ніколі раней.

— Дзядзя Даня, — неяк па-старэчаму спытаў змарнелы, бледны, з трывожнымі спалоханымі вачыма на ўвесь твар Ромка. — Дзядзя Даня, чаму вы раней ніколі не гаварылі нам, што мы—яўрэі?

І Рая, маці яго, бязгучна заплакала.

Калі сэрца закамянее, заўсёды плачуць бязгучна.

Рамане, Рамане, якім адказам я мог суцешыць твой нязмерны, недзіцячы боль! Калі ўжо, нарэшце, выракнецца зямля наша нелюдзяў, з-за якіх мы думаем часам пра тое, што, здавалася б, і блізка ля думак чалавечых стаяць не можа.

Яўрэі, не яўрэі... Ды хто, з якой прычыны мог гаварыць з табой пра гэта раней. Мы ж з бацькам тваім, Рамане, шчыра верылі, што нават просты падзел на яўрэяў і не яўрэяў —

ВЫЙШЛІ З ДРУКУ

У Дзяржаўным выдавецтве БССР выйшлі з друку і паступілі ў продаж наступныя кнігі мастацкай, дзіцячай і музычнай літаратуры.

Максім Танк. Мой хлеб надзённы. Вершы. Мастак Г. Клікушын. Тыраж 3 220 экз., стар. 264. Цана 37 кап.

Уладзімір Дадзіёмаў. Над Нёманам. Раман. На рускай мове. З беларускай мовы пераклаў аўтар. Мастак Г. Віткоўскі. Тыраж 100 тыс. экз., стар. 352. Цана 68 кап.

Фёдар Яфімаў. Армія. Вершы. Мастак І. Капелян. На рускай мове. Тыраж 2 500 экз., стар. 96. Цана 10 кап.

Васіль Благадараў. Рапак. На рускай мове. Для малодшага ўзросту. Мастак П. Калінін. Тыраж 30 тыс. экз., стар. 32. Цана 10 кап.

М. Пячэрскі. Генка Пыжоў—першы жыхар Брацка. Пераклад з рускай мовы С. Міхальчука. Малюнкі Я. Куліка. Тыраж 4 500 экз., стар. 224. Цана 39 кап.

Д. Камінскі. Камсамольская песня. Для хору з ф-на. Словы А. Дзеружынскага. Мастак А. Сапетка. Тыраж 5 тыс. экз., стар. 4. Цана 1 кап.

Песні самадзейных кампазітараў. Зборнікі. Мастак М. Шырокаў. Тыраж 1 300 экз., стар. 36. Цана 29 кап.

Беларускія танцы. Для духавога аркестра. Апрацоўка М. Трахтэнберга. Тыраж 695 экз., стар. 24. Цана 51 кап.

Ул. Алоўнікаў. Пакаленні. Для сярэдняга голасу з ф-на (або баянам). Словы П. Панчанкі. Мастак А. Сапетка. Тыраж 4 200 экз., стар. 6. Цана 3 кап.

Сцяпан Майхровіч. Янка Брыль. Мастак А. Карчагін. Тыраж 3.400 экз., стар. 216. Цана 47 кап.

П. Падкавыраў. Рамансы. Для голаса з ф-на. На словы А. Вялюгіна, М. Галубковай, Н. Занадворава, Н. Катыгрынава, М. Клімковіча, А. Пушкіна. Тыраж 850 экз., стар. 28. Цана 28 кап.

Л. Абеліёвіч. Песня аб Леніне. Для баса і хору з ф-на. Словы А. Ставера. Мастак А. Сапетка. Тыраж 5.000 экз., стар. 6. Цана 2 кап.

М. Аладаў. Партыя — родная маці. Для хору з ф-на. Словы П. Прыходзькі. Мастак А. Сапетка. Тыраж 5.000 экз., стар. 4. Цана 2 кап.

Д. Жураўлёў. Дзяржаўны сімфанічны аркестр Беларускай ССР. На рускай мове. Тыраж 1.000 экз., стар. 32. Цана 9 кап.

СПЕКТАКЛЬ... НА МАНЕЖЫ

НОВАЯ ПРАГРАМА Ў МІНСКІМ ЦЫРКУ

Даўно мінчане не бачылі цыркавых пантамім. Многія наогул ведаюць аб існаванні гэтага жанра толькі з літаратуры, у прыватнасці з цудоўнай кнігі Івана Васіленкі «Арцёмка ў цырку».

З цікавасцю сустрэлі гледачы Мінска паяўленне афіш аб новым цыркавым паказе — камічнай пантамімы, з вострымі, шматабяцаючымі назвамі і вялікім спісам удзельнікаў!

...«Мора» запоўніла манеж цырка. А там, дзе мы прывыклі бачыць драпіроўкі акцёрскага выхаду, з'явілася капітанская рубка парахода «Анюта».

Адгучала ўверцюра і пачаўся паказ.

Ці выклікаў ён у нас цікавасць?

Так.

Але ці ўбачылі мы пантаміму?

Не.

Пантаміма — нават па самому значэнню гэтага слова — дзеянне, у якім у асноўным усё вырашаецца рухам, пластыкай і мімікай. У традыцыйнай пантаміме роля са словамі толькі ў вядучага. У пантаміме Ул. Маякоўскага «Масква гарыць» у асобных месцах кароткія дыялогі гаварылі артысты-выканаўцы. Але ўсё ж асноўныя выяўленчыя сродкі заставаліся па-ранейшаму традыцыйнымі для гэтага жанра.

Тое, што мы ўбачылі на манежы Мінскага цырка, нічога агульнага з пантамімай не мае. Усё ў ёй ад пачатку да канца пабудавана на тэксце. Пастаноўшчык праграмы Е. Рабчукоў лічыць, што гэта далейшае развіццё памтамімы. З гэтым цяжка згадзіцца. На наш погляд, трэба было б удакладніць сам жанр і афішу. «Параход ідзе «Анюта» — цыркавы спектакль. У паасобных сваіх элементах ён набліжаецца да агляду з абавязковым для яго кардэбалетам, хоць у аглядзе звычайна сувязь нумароў больш павярхоўная. Тут жа сюжэт разгалінаваны і больш падрабязны, усе выступленні матываваны і драматургічна апраўданы. Развіваюцца лініі асобных персанажаў, іх характары і ўзаемаадносіны. Усё гэта дае нам права назваць паказ цыркавым спектаклем (аўтары сцэнарыя В. Ардаў, М. Трывас і Э. Шапіроўскі)

Сюжэт яго такі. Параход «Анюта» вязе на новую ГЭС камсамольцаў — будучых будаўнікоў другой яе чаргі і цыркавых артыстаў, якія павінны выступаць на свяце ў гонар адкрыцця электрастанцыі, а таксама іншых пасажыраў. У іх ліку — Нарцыс Пятровіч Склопікаў, Хрызантэма Яўлампіеўна, дачка яе Святлана. Матка прарочыць сваёй дачцы ў жаніхі стылягу Апалона Трышчанкава. Тут жа ўзнікае каханне паміж Святланай і камсамольцам-будаўніком Васем Сінічкіным. Іх любоўныя ўзаемаадносіны і з'яўляюцца як бы скразной лініяй ўсяго дзеяння. Цэлы рад эпізодаў паслядоўна і дасціпна выкрываюць Апалона Трышчанкава, і ў фінале Святлана з Васем, нягледзячы на ўсе перашкоды маці, здабываюць права на шчасце быць разам.

У дарозе высвятляецца, што недзе адстаў адзін з лепшых артыстаў — дрэсіроўшчык мядзведзяў Чжэн Хай-цін. Выступленне артыстаў на свяце адкрыцця ГЭС пад пагрозай. І тады моладзь паказвае адміністратару цырка Пал Палычу сваю самадзейнасць. Гэта дае падставу арганічна ўключыць у сюжэт праграмы самыя разнастайныя цыркавыя нумары.

Што ж паказваюць артысты? Акрабаты з падкіднымі дошкамі Юр'евы выступаюць лёгка, у добрым тэмпе. Іх дасціпныя камбінацыі з трыма падкіднымі дошкамі, што завяршаюцца двайным сальта ў крэсла, або найцяжэйшае сальта на калону з трох артыстаў — усё гэта з захапленнем прымаецца publікай.

Чатыры дзяўчыны зладжана і смела працуюць на трапецыі пад купалам цырка. Гэта — артысткі Хазавы. Бясстрашнасць, дакладнасць рухаў, зладжанасць ансамбля прыносіць ім заслужаны поспех.

Тэмпавыя жанглёры — артысты Аберт таксама не абмяжоўваюцца старымі цыркавымі прыёмамі. У квартэтным жангліраванні булавамі стварылі новыя вельмі складаныя малюнкі. Гэта паказвае іх як мацнейшых прадстаўнікоў жанра.

Акрабаты Федзіны знаходзяцца ў бліскучай спартыўна-тэхнічнай форме. Мастацтва іх маладое і пераканаўчае. Хочацца яшчэ адзначыць сілавых акрабатаў Вальфсон і Шагуніна, танцакрабатаў Штанге, гімнаста на трапецыях В. Перавозчыкава, «вясёлага кухара» Асташэнку.

А вось музычныя эксцэнтрыкі Стампінскія — артысты безумоўна здольныя — выпадаюць з агульнага ўзроўню праграмы. Нумар задуман добра, усе трукі «зашыфраваны» параходнай спецыфікай: тут іграе і румпель, і кнехт, які аказваецца талеркамі, і металафон у выглядзе вяровачных лесвіц. Але апрацоўка выступленняў артыстаў не зусім дасканалая, сустракаецца шмат музычных недакладнасцей. Металафон проста гучыць сумбурна і фальшыва. Адным словам, нумар трэба дапрацаваць.

Праграма завяршаецца выдатным выступленнем артыста Чжэн Хай-ціна. Дасканалая дрэсіроўка мядзведзяў, дасціпныя трукі — усё настолькі ўдалае, што шкадуеш, калі нумар канчаецца.

Вопытны пастаноўшчык Е. Рабчукоў, ведаючы, што эпілог нельга расцягваць, стараўся зрабіць яго больш лаканічным. І ўсё ж у фінале яшчэ не ўсё выразна. Відавочна, творчыя пошукі неабходна працягнуць.

Цалкам жа цыркавы спектакль «Параход ідзе «Анюта» — цікавы, не шаблонны. Вельмі трапныя ў праграме выступленні клоўна-буф А. Глушчанкі (Пал Палыч), П. Кляменцьева (Малюткін), В. Серабракова (качагар Іван Кузьміч).

Пошукі — заўсёды рызыка. У дадзеным выпадку такая рызыка апраўдалася: знаходак у новай цыркавой праграме значна больш, чым недахопаў.

І. ЛАКШТАНАЎ.

ЧАСОПІСЫ Ў ЛЮТЫМ

„МАЛАДОСЦЬ"

Часопіс адкрываецца вялікай падборкай новых вершаў Петруся Броўкі. У нумары змешчаны таксама нізка вершаў Хведара Чэрні, гумарыстычны верш Рыгора Барадуліна «Пра робатаў».

З празаічных твораў часопіс друкуе новую аповесць Васіля Быкава «Трэцяя ракета» і нарыс Міхаіла Кірылава «Трудны хлопчык».

У раздзеле «На арбіту камунізма» змешчаны нарысы Я. Дубровіна і С. Кухарава.

Пад рубрыкай «Гары, камсамольскі аганёк» Уладзіслаў Нядзведскі ў рэпартажы «Палі і фермы—наша акадэмія» расказвае пра жыццё студэнтаў Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі.

У раздзеле «Навука і культура» змешчаны артыкул П. Герасімовіча, які расказвае аб творчасці выдатнага савецкага скульптара І. Шадра, і артыкул галоўнага інжынера лабараторыі электронных вылічальных машын Акадэміі навук БССР В. Валяўкі—аб развіцці электроннай тэхнікі ў нашай рэспубліцы.

Крытыка і бібліяграфія прадстаўлена ў часопісе рэцэнзіяй Дзм. Гальмакова на кнігу Алега Лойкі «Задуменныя пералескі».

У чырвоным кутку, які размешчаны ў адным з шматпавярховых дамоў па вуліцы Кавалерыйскай у Мінску часта бывае ажыўлена і мнагалюдна. Сюды прыходзяць жыхары з усяго мікрараёна, каб паглядзець канцэрт дзіцячага танцавальнага калектыву, які арганізаваны пры домакіраўніцтве № 19.

Зараз юныя артысты рыхтуюць святочную канцэртную праграму да дня выбараў ў Вярхоўны Савет СССР.

Дзвюх удзельніц танцавальнага калектыву Люду Жукоўскую і Валю Рабаву фотакарэспандэнт зазняў у час рэпетыцыі.

Фота М. Пільшчыкава.

ЯГО КНІГІ З НАМІ

ДА ШАСЦІДЗЕСЯЦІГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Р. МУРАШКІ

У час вайны трапіла мне ў рукі пашарпаная, без вокладкі, кніга. Відаць было, што яе пачытала ўжо нямала людзей. Я пачаў гартаць кнігу, пасля захапіўся і стаў чытаць па парадку. Чытаў пры святле газніцы. Хутка стамляліся вочы, але не хацелася адрывацца. Гераіка змагання, рамантычная ўзнёсласць, чысціня пачуццяў рэвалюцыянераў, злосныя сатырычныя замалёўкі пра ворагаў і здраднікаў народа рабілі надзвычай моцнае ўражанне. Даведаўся я, што кніга, якая трапіла да мяне, — «Сын» Рыгора Мурашкі. Так адбылося маё першае знаёмства з пісьменнікам.

У 1902 годзе 3 лютага (па старому стылю) у вёсцы Бязверхавічы, на Случчыне, у селяніна-бедняка Данілы Мурашкі нарадзіўся сын. Назвалі яго Рыгорам. Хлопчык меў вялікую цягу да вучобы. Скончыў пачатковую школу, двухкласнае вучылішча. Паступіў у Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю. Пачалася грамадзянская вайна. Вучобу ў семінарыі давялося спыніць.

Рыгор Мурашка ў 1919—1920 гг. прымае ўдзел у рабоце падпольнай арганізацыі, у партызанскай барацьбе. У 1920 г. уступае ў рады Камуністычнай партыі, у гэтым жа годзе па партыйнай мабілізацыі ідзе служыць у Чырвоную Армію.

Літаратурную працу Мурашка пачаў з карэспандэнцый у «Звяздзе», «Савецкай Беларусі», «Беларускай вёсцы», «Красноармейской правде». Пазней піша і апавяданні. Першы зборнік — «Стрэл начны ў лесе»—выйшаў у 1926 г. Затым выходзяць кнігі «У іхным доме» (1929), «Прыгранічны манастыр» (1930), «Сын» (1930), «Званкі» (1931), «Рузікі» (1932), «Мюдаўская ноч» (1934). Творы пісьменніка часта з'яўляліся ў перыядычным друку. Пісьменнік упэўнена займае адно са значных месц у беларускай савецкай літаратуры.

Р. Мурашка піша аб жыцці беларускай вёскі перад калектывізацыяй і ў час яе, аб барацьбе супраць акупантаў у перыяд грамадзянскай вайны. Ён актыўна змагаецца супраць усяго старога, паказвае, як у свядомасці чалавека знікае тое, што было абумоўлена старым ладам жыцця. Людзі пазбаўляюцца рэлігійных забабонаў — і аб гэтым расказвае пісьменнік у творах «Пасвянціў», «Катрыншчык». Большасць персанажаў твора «У іхным доме»—прадстаўнікі мяшчанства, тыя, каго пазбавілі колішніх прывілегій, але хто і пры Савецкай уладзе імкнецца стварыць для сябе ранейшыя ўмовы жыцця. Вольга Маліноўская — разбэшчаная жанчына, становіцца ў цэнтры групы нэпманаў, перараджэнцаў, шукальнікаў лёгкага хлеба і ўцех. Для такіх, як яна, няма ні грамадскага жыцця, ні грамадскіх інтарэсаў. Савецкія людзі выкрываюць ворагаў грамадства, і тыя трапляюць на лаву падсудных.

Супраць кулацтва, яго прагнасці, бесчалавечнасці выступае Р. Мурашка ў апавяданні «Цішча». Той, хто аддаў сябе на службу жоўтаму д'яблу, траціць аблічча чалавека, гэта звер, які гатовы на ўсё. Купрэй Лабач ледзь не страціў дачку, зводзіць са свету жонку — і ўсё дзеля грошай.

Кулакі імкнуцца пралезці ў калгасы, узяць там кіраўніцтва ў свае рукі, каб шкодзіць, красці, карыстацца працай іншых. Пра гэта гаворыць пісьменнік у вялікім рамане «Салаўі святога Палікара», які быў надрукаваны ў часопісе «Полымя рэвалюцыі» ў 1940 г.

Са з'ездлівым сарказмам падае Р. Мурашка вобразы Храпавіцкага, Мысліцкага, Антося Салаўя. Альфонс Мысліцкі ўсё чакае звароту ранейшага, ён беражэ дарэвалюцыйныя аблігацыі, векселі. Закляты вораг, ён помсціць усім, хто выступае супраць кулакоў. Няма літасці ў яго і да сваіх прыяцеляў, пры кожным зручным выпадку ён імкнецца што-небудзь урваць і ад іх. Не пашкадаваў Мысліцкі і сваёй дачкі — ён аддае Яніну замуж за нікчэмнага, нялюбага ёй Салаўя толькі таму, што яму для розных махінацый патрэбен гэты канцылярыст. Салівон Храпавіцкі быццам сябруе з Мысліцкім, але і ён хітруе і стараецца абдурыць прыяцеля. У Салівона ёсць нешта ад Плюшкіна: усё, што знойдзе на дарозе, цягне ён дадому.

За новы лад жыцця, за бязлітаснае змаганне з ворагам выступаюць у творы начальнік палітаддзела МТС Грушэўскі, інструктар райкома камсамола Зоя Харошка, загадчык школы Гарбач. Іх вобразы прывабныя, светлыя, у гэтых людзей моцная воля, неадольнае жаданне працаваць там, дзе гэта найбольш патрэбна для справы. У рамане значна радзей, чым у ранніх апавяданнях, ужываюцца дыялектызмы. Да месца падаюцца прастамоўныя словы, канцылярызмы. Мова персанажаў індывідуалізавана.

Р. Мурашка прысвячае шэраг твораў грамадзянскай вайне, удзельнікам якой ён быў.

Піша ён і аб барацьбе з дыверсантамі, шпіёнамі, кантрабандыстамі. Вялікае апавяданне «Прыгранічны манастыр» было створана пад уражаннем забойства брата Мікалая, які служыў пагранічнікам.

Сапраўднай падзеяй у літаратурным жыцці рэспублікі было з'яўленне рамана «Сын». Р. Мурашка — адзін з пачынальнікаў жанра рамана ў беларускай літаратуры. У творы з вялікім майстэрствам і праўдзівасцю адлюстравана жыццё беларускага народа напярэдадні рэвалюцыі 1905 г. Кіруючая роля партыі бальшавікоў, яе непарыўныя сувязі з шырокімі народнымі масамі, яе арганізатарская і выхаваўчая дзейнасць на розных этапах рэвалюцыі — у цэнтры ўвагі аўтара. Нездарма раман прысвячаецца «авангарду змагання за будучыню рабочага класа і ўсяго паднявольнага чалавецтва — сталёвай бальшавіцкай гвардыі...».

На вобразе Ігнася пераканаўча паказана, як маладыя рабочыя ператвараліся ў прафесіяналаў-рэвалюцыянераў, якія ўсё сваё жыццё, усе свае імкненні падпарадкоўвалі справе вызвалення. Цяжкае было дзяцінства ў Ігнася, нялёгкае юнацтва. Трапіўшы на работу ў горад, ён знаёміцца з сацыял-дэмакратамі, паступова пачынае прымаць удзел у рэвалюцыйнай рабоце. Моцная дружба звязала Ігнася з Аронам, які вучыў свайго таварыша майстэрству палітычнай барацьбы, быў яго настаўнікам у штодзённым жыцці. А дзейнасць арганізацыі разгортваецца ўсё шырэй: барацьба супраць «эканамістаў», нацыяналістаў, анархістаў, агітацыя сярод сялян, стварэнне ўзброенай дружыны, якая абараняе сялян ад зверстваў карных атрадаў.

Розныя па характару і жыццёваму лёсу людзі аб'ядналіся вакол Арона і Ігнася. Былы парабак Дуб стаў прафесіянальным рэвалюцыянерам і з поспехам вядзе работу сярод сялян, глыбока верыць у перамогу справы, якой аддае ўсе сілы. Член камітэта Майзель працуе сярод рабочых піваварні, раскрывае ім вочы на сапраўдную сутнасць Бунда. Ён, цяжка хворы, радуецца кожнаму поспеху ў барацьбе. Парабак-ліцвін Вітольд, селянін Ясь, рабочыя Цімох, Яфім — па-рознаму ўспрымаюць яны падзеі, але ў змаганні расце іх свядомасць, партыя выхоўвае з іх сапраўдных байцоў рэвалюцыі.

Люба — верная сяброўка Ігнася з дзіцячых гадоў. Яе разам з ім весялілі яго поспехі ў вучобе, засмучалі няўдачы. Пад уплывам сябра яна становіцца актыўным памочнікам сацыял-дэмакратаў. Люба рашуча парывае з бацькам-кулаком, які стараецца дазнацца ў дачкі аб рэвалюцыйным падполлі.

Выракаецца свайго класа, сваіх родных Ларыса Няслаўская. Яна злосна высмейвае ліберальную балбатню свайго бацькі, які ў бурныя дні рэвалюцыі пераходзіць у рады ворагаў народа. Ларыса ненавідзіць сваю маці — разбэшчаную і подлую жанчыну. Яна ўсім сэрцам любіць Ігнася і разам з ім гіне ў бойцы. А яе бацька—Вадзім Пятровіч Няслаўскі, калі пачаліся выступленні сялянства, калі аказаліся пад пагрозай яго ўладанні, выклікае паліцыю, войскі.

Р. Мурашка добра вывучыў гістарычны матэрыял. Яго кніга захапляе вобразным адлюстраваннем складанага перыяду гісторыі народа. Твор прасякнуты рамантыкай. Гінуць многія героі, але барацьба працягваецца. На магіле тых, хто аддаў жыццё за шчасце народа, збіраюцца Люба, Арон, Ясь, моладзь.

...Ішлі гады. Пісьменнік шмат увагі аддае тым, хто толькі спрабуе пісаць, загадвае кабінетам маладога аўтара, уважліва чытае рукапісы, дэталёва разглядае творы пачынаючых. І ўвесь час работа над сабой.

Пачалася вайна. Хворы пісьменнік не паспеў эвакуіравацца і застаўся ў акупіраваным Мінску. У 1943 г. пісьменнік звязваецца з народнымі мсціўцамі і ідзе ў партызанскі атрад. Там ён выконвае спецыяльныя заданні камандавання, працуе і над новымі творамі («Чаму прыпыніўся баронскі род Швайнбергаў», «Адваротная агітацыя», сатырычная замалёўка аб Беларускай цэнтральнай радзе; апавяданне «Смерць маткі»).

У адным з тагачасных лістоў ён піша: «... кожны сапраўдны беларус можа і павінен зрабіць усё, чаго ад яго патрабуе наша Бацькаўшчына ў сучасны момант, бо інакш гісторыя пакладзе на яго чорнае кляймо дакору. Хто ж пойдзе супраць свайго народа і на карысць чужынцаў і перад чужынцамі-прыгнятальнікамі пачне гнуць карак свой, дапамагаць яму гнясці свой жа народ, дык той не сын свайго народа і ганебнае кляймо здрадніцтва пакладзе гісторыя на імя ягонае...».

Р. Мурашка ў лісце да Кузьмы Чорнага расказвае, як атрад выратоўвае ад фашыстаў дзяцей, расказвае падрабязна, з дэталямі. Творчая думка працуе, збіраюцца факты аб жыцці і барацьбе беларускага народа ва ўмовах часовай акупацыі. Але шмат якім творчым задумам пісьменніка не суджана было збыцца. У час блакады партызанскага злучэння, менш чым за месяц да вызвалення Мінска, Р. Мурашка загінуў.

Вядома, не ўсё з напісанага пісьменнікам вытрымала выпрабаванне часу, але лепшыя яго творы і сёння жывуць, змагаюцца.

Б. АЛЁШКІН.

Падзеі. Факты. Навіны

△ Падведзены вынікі ўсесаюзнага грамадскага агляду прафсаюзных клубных устаноў.

Сярод пераможцаў спаборніцтва—рад устаноў культуры Беларусі. Дыпломам першай ступені і першай грашовай прэміяй узнагароджаны Палац культуры Рэспубліканскага савета прафсаюзаў і Палац культуры гомельскіх чыгуначнікаў імя Ул. І. Леніна.

Дыпломы другой ступені і другія грашовыя прэміі прысуджаны Палацу культуры Аршанскага льнокамбіната і клубу саўгаса «10 год БССР».

Дамы культуры Магілёўскага завода штучнага валакна, Мінскага трактарнага завода і Віцебскага домабудаўнічага камбіната ўзнагароджаны дыпломамі трэцяй ступені і трэцімі грашовымі прэміямі.

Адзначана добрая работа Палаца культуры Гродзенскага тонкасуконнага камбіната, дамоў культуры Віцебскага ўпраўлення прамысловасці, Гомельскага шклозавода, Мінскага аўтазавода, Дома настаўніка горада Бабруйска, клубаў чыгуначных станцый Магілёва і Брэста.

△ У Мінскі магазін «Кнігі краін народнай дэмакратыі» нядаўна паступіла многа новых твораў з Польскай Народнай Рэспублікі. Сярод кніг — «Маё жыццё ў Бразіліі» В. Вуйцака, «Тэлефон больш не пазвоніць» Я. Гушчы, «Гісторыя аднаго рамана» Е. Кабатса, некаторыя творы класіка польскай літаратуры Г. Сянкевіча.

З Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі прыбылі — збор твораў Лесінга (у 10 тамах), энцыклапедыя нямецкіх пісьменнікаў (кароткія аўтабіяграфічныя даведкі і творы), «Педагагічная энцыклапедыя», ілюстраванае выданне «Фауста» Гётэ.

Аб жыцці і творчым шляху выдатнага румынскага мастака Н. Грыгарэску расказвае кніга Дж. Апрэску «Грыгарэску».

△ Для паказу сваіх лепшых спектакляў па тэлебачанню гэтымі днямі калектыў Беларускага тэатра юнага гледача выехаў у горад Гомель. Гамяльчанам тэатр пакажа спектакль «Над хвалямі Серабранкі».

З Гомеля тэатр выедзе ў Кіеў, дзе таксама выступіць па тэлебачанню са спектаклямі «Над хвалямі Серабранкі» і «Валавяныя пярсцёнкі».

△ Гомель наведаў Прыкарпацкі ансамбль песні і танца. Украінскія артысты пазнаёмілі працоўных горада з песнямі і танцамі Прыкарпацця, народаў СССР і краін народнай дэмакратыі.

Гамяльчане цёпла сустрэлі выступленні спевакоў і танцораў братняй Украіны. На канцэртах гасцей пабывалі чыгуначнікі, рабочыя і інжынеры машынабудаўнічых прадпрыемстваў, студэнты.

нешта забытае і далёкае з гадоў нашага з ім маленства. Забытае, далёкае і прыкрае, што ніколі не вернецца.

А яно вярнулася.

Вярнулася ў фарсістым эсэсаўскім мундзіры.

Ажыло, недабітае, у тутэйшым брудзе.

Антысеміт—заўсёды нікчэмнасць. Сустракаў ты калі-небудзь, Рамане, па-сапраўднаму таленавітага чалавека, які быў бы антысемітам? А вось няўдаламу музыканту, у руках якога цымбалы не цымбалы і скрыпка не скрыпка, а звычайнае дрэва з непаслухмянымі струнамі,—такому Выскварку іншы раз і памроіцца, што не сядзі за першым пультам яўрэй, гэты пульт прапанавалі б яму. Калі чалавек не надта моцны на мазгавіну, яму што хочаш можа памроіцца...

Цяпер ты ўжо дарослы чалавек, зяцёк. Цяпер ты разумнейшы за цесця. Цяпер табе не трэба гэта тлумачыць. А тады... Што мог сказаць табе Даніла тады?

Што паганы музыкант і яшчэ горшы чалавечак Выскварка з асалодай запісвае ў кніжачку знаёмых па філармоніі яўрэяў, якія засталіся ў Мінску.

— Спатрэбіцца!..—крывіў Выскварка вусны, калі яго пыталі, навошта гэта.

Што акупанты даручылі Выскварку збіраць «нацыянальны ансамбль» і, выклікаўшы паліцэйскай абесткай Данілу, першае, з чаго пачаў ён размову, было:

— Цябе за тваю дружбу з пархатымі самога варта жоўтым шасцікутнікам узнагародзіць. Ды ўжо ведай маё добрае сэрца...

Добрае сэрца Выскваркі... Сабака атруціўся б, праглынуўшы кавалак таго добрага сэрца!

Кажуць, ён цяпер у Мюнхене. Кажуць, сілкуецца недаедкамі з талерак гасцей і пілікае ў аркестрыку нейкага ванючага шынка. А не захліпаецца пілікалка твая, Выскварка, калі хто напамінае табе іншы аркестр — аркестр са смертнікаў гета, сабраны па тваім спісе! Аркестр, які прымушалі граць вясельныя танцы, калі побач расстрэльвалі або саджалі ў душагубку.

Ніхто не напамінае? Напомняць!

І пра спіс.

І пра «нацыянальны ансамбль»—ты збіраў яго з такой халуйскай стараннасцю!

І пра Ромку

Ух, як рыпеў ты зубамі, што вымушаны прывесці з гета «яўрэйскага вундэркіндзіка», каб ён хоць трохі нашпігаваў калек з твайго ансамбля. Сапраўдныя ж музыканты ў здрадніцкі ансамбль не прыйшлі. Хто быў на савецкай тэрыторыі з цымбальным аркестрам Лявоча Лявонавіча. Хто некуды знік, як толькі атрымаў тваю абвестку. А тыя, што прыйшлі...

Гітлеравец-капельмайстар, якому даручана было сачыць за падрыхтоўкай канцэрта ў гонар «вызвалення Беларусі ад бальшавікоў» пазеленеў ад злосці, паслухаўшы адну з рэпетыцый:

— Цімбал не ест... как ето—бах-бах—барабан!.. Цімбал ест мюзік... У вас нет мюзік! У вас ест... как ето... бах-бах!

Вось ты і паехаў назаўтра з двума паліцаямі ў гета і прывёз адтуль Ромку.

Хлопчык не мог з першага разу займацца. Яго калаціла. Ён жа думаў, што паліцаі вязуць яго на смерць. У яго вушах яшчэ стаяў немы, звар'яцелы крык маці—яна бегла за машынай па самы дрот, якім гета адгароджвалася ад астатняга горада, і там звалілася непрытомная на брук.

Але ты быў упэўнен, што хлопчык сабатуе. Ты ўдарыў яго па твары раз, другі. «Пачынай, ну! Жыць не хочаш!».

Нават немец-капельмайстар скрывіўся:

— Біць не ест дзела мюзікант... Біць ест дзела эсэс...

Рамане, Рамане! Калі б верыў я ў бога, мо аб адным маліўся б цяпер старэчымі вуснамі: каб сынку твайму, майму ўнучку, не зазнаць ніколі пакут, якія зведаць давялося бацьку.

Не ведаю, што было цяжэй—тое, што цярпеў ты ад Выскваркі, ці тое, што перажываў, калі паліцаі адводзілі цябе да маці ў гета. На рэпетыцыях цябе зняважалі, з цябе здзекаваліся. Выскварка помсціў за кожную гадзіну, калі вымушан быў з астатнімі музыкантамі слухаць цябе, падстройвацца да тваіх цымбалаў. Цябе прымушалі не толькі расстаўляць і збіраць пульты, не толькі раскладваць па іх ноты. Ты выціраў з усіх інструментаў пыл, мыў у зале падлогу, глянцаваў Выскварку чаравікі. Але нават, калі мы заставаліся з табой адзін на адзін, ты не плакаў. У свае трынаццаць гадоў ты засвоіў, што ад вылюдкаў чалавечнасці не чакаюць.

— Нічога, дзядзя Даня, сцярплю. Вы толькі маме не кажыце, як тут мне даводзіцца.

Ты плакаў там, у гета. Там жа лічылі, што занятках са здрадніцкім ансамблем ты купляеш сабе жыццё. Там паказвалі на цябе і тваю маці пальцамі.

— Скажы, скажы ёй, Даніла,—у адчаі крыкнула Рая, калі я прынёс вам аднойчы хлеба і трошкі сала,—скажы ёй, што хлопчык мой ахвяра, а не тое, што яна гаворыць!

Суседка па сутарэнню, на якую паказвала Рая, пазірала з кутка застылымі шклянымі вачыма—тыдзень назад забілі яе мужа і дачку. Ад гэтага ціхія словы яе нібы стралялі:

— Ахвяры граюць ля юдэнрата, а не з пагромшчыкамі!

Ты ўвесь звянуў ад напамінку пра аркестр на плошчы ля юдэнрата — «яўрэйскага самакіравання». Ты добра ведаў людзей, што пад дуламі вінтовак паліцаяў заглушалі вясельнымі танцамі крыкі ля душагубак. Гэтыя ж людзі амаль усе працавалі раней з тваім бацькам. З тваім бацькам, са мною і з нягоднікам Выскваркам, які перапісаў іх для гэтага аркестра. І таму, калі ўяўляў ты, што можаш пачуць ад іх такі ж папрок, як ад суседкі, хлеб станавіўся ў тваім горле каменем...

Да драбніц узнаўляецца у памяці Данілы дзень, які ледзь не стаў апошнім для Ромкі і для яго. Дзень таго важнага канцэрта, якога чакаў і баяўся выскваркаў ансамбль. Ад боязі гэтай у ансамбля ніяк не атрымлівалася халуйская кантата, складзеная Выскваркам. Паўтаралі яе перад канцэртам разоў дзесяць, а немец-капельмайстар усё крывіўся і злаваў:

— Шлехт... шлехт!

Толькі гадзіны за тры перад пачаткам канцэрта харыстаў і аркестрантаў адпусцілі трошкі адпачыць. Адзін з іх—той, што выконваў абавязкі нотнага бібліятэкара,—застаўся збіраць папкі з нотамі.

— Ідзі,—махнуў яму Выскварка. І паказаў на Ромку: — Зробіць...

Нешта ў паводзінах і ў твары Ромкі было не такое, як звычайна ў апошнія дні. Прыкмеціў Даніла і ліхаманкавы бляск вачэй, і хваравітую, павышаную нервознасць рухаў, і нейкую ўнутраную адлучанасць ад усяго, што рабілася навокал,—разоў колькі Ромка не адгукаўся, калі яго звалі, не чуў. Даніла спытаў, што здарылася, але хлопчык акамянеў тварам і змоўчаў.

Толькі пазней даведаўся Даніла, што ж іменна прывяло Ромку ў такі стан. І халадок дагэтуль прабягае па спіне, як падумаеш, якім болем разрывалася ў той дзень сэрца хлопчыка. Ён-такі пачуў папрок, якога так баяўся. Пачуў ад бацькавага добрага знаёмца скрыпача Бунімовіча. Калі музыкантам гета зноў загадалі сабрацца ля юдэнрата, Бунімовіч бразнуў аб каменне сваю скрыпку і нікуды не пайшоў. Збітага, у падранай бялізне, паліцаі вадзілі яго неўзабаве па вуліцах гета. На адной з іх Бунімовіч натыкнуўся залітымі крывёй вачыма на Ромку. Спыніўся на імгненне, самотна паківаў галавой і сказаў у жудаснай цішыні, пакуль паліцаі не пацягнулі яго далей:

— Грай ім, сынок, грай! Весялі забойцаў свайго бацькі...

Не тады—пазней даведаўся пра гэтае здарэнне Даніла. Тады ж — тады ён убачыў помсту трынаццацігадовага хлапчука. Помсту за боль і зняважі. Помсту—адчай.

...Публіка на канцэрт сабралася самая «чыстая». Афіцэрства ў высокіх чынах, ды галоўка здрадніцкай рады і ўправы. У ложы паблісквалі манолі і ордэнскія крыжы генералаў. Выйшаўшы на сцэну, Выскварка перш-наперш нізка пакланіўся гэтай ложы і даў знак, каб пакланіўся хор і ансамбль.

Кантата, якой пачалі праграму, мінуты тры гучала даволі стройна. Дзённая муштроўка, здавалася, дала вынікі!

Але вось чамусьці змоўклі вядучыя цымбалы, хоць партыя іх іменна ў гэтым месцы павінна была загучаць на ўсю моц. Выскварка паглядзеў на цымбаліста страшнымі вачыма, але той разгублена ўтаропіўся ў свае ноты і маўчаў. Затое зусім недарэчы заверашчаў дудар. З адчаем на твары ён дудзеў і дудзеў, хоць Выскварка раз'юшана махаў кулаком. Грымнулі, заглушаючы хор, баяны. Нешта зусім не сваё наперабой ім затрэнькалі цымбалы-альты. Нібы заклікаючы ўсіх да парадку, бухнуў раз, потым другі, барабан.

Выскварка ўжо не дырыжыраваў. Ён трос над галавой рукамі, каб усе змоўклі. Але перапалоханыя харысткі прынялі гэта за каманду паправіць ганьбу аркестра і заспявалі раптам—правільней, загаласілі—салодка-бадзёрую другую частку кантаты...

Іранічныя смяшочкі ў зале перараслі ў перакаты рогату. Генералы дэманстратыўна ўсталі і выйшлі. Адказны за канцэрт капельмайстар люта крычаў за кулісамі на рабочага сцэны, але той, ачмурэлы, ніяк не мог сцяміць, што яму загадваюць апусціць заслону.

Што рабілася ў тэатры далей, Даніла ўжо не бачыў. У закулісной мітусні і пярэпалаху ён вышмыгнуў на вуліцу. Далёка ўжо ад тэатра ён пачуў з вулічнага рупара радыёдыктара: «Па тэхнічных прычынах трансляцыя канцэрта не адбудзецца». Задыхаючыся ад хвалявання і трывогі, Даніла пашыбаваў хутчэй. Ён пабег бы, але баяўся наклікаць на сябе непатрэбную ўвагу. Ён спяшаўся ў гета. Спяшаўся, каб ратаваць Ромку. Спяшаўся, каб паспець раней за паліцаяў.

Даніла адразу здагадаўся, што за тэхнічныя прычыны сарвалі трансляцыю і сам урачысты канцэрт. Ромка быў гэтай прычынай. Даніла днём яшчэ падумаў, што хлопчык нешта надта ж доўга важдаецца каля шафы, куды складваў сабраныя ноты. Цяпер зразумела, чаго ён важдаўся—ён знарок пераблытаў ноты. Другія і трэція лісткі нот паперакладаў з партыі ў партыю. З партыі першых цымбал—у партыю дудара. З партыі цымбал альтоў—куды-небудзь у партыю баянаў. З партыі дудара—хоць бы таму ж цымбалісту-прыма. І так—наколькі хапіла часу і фантазіі.

Паперакладаў, бо ведаў, што музыканты наўрад ці стануць пераглядаць перад канцэртам свае ноты. Яны ж яшчэ на першых рэпетыцыях расклалі нотныя сшытачкі ў папках па парадку выканання нумароў. А папкі кладзе ім на пульты нотны бібліятэкар.

Паперакладаў, бо прагнуў помсты...

Ромку Даніла вывеў. Спачатку да знаёмага чыгуначніка, а потым і наогул з горада.

Рая ж не пайшла. Засталася. Засталася, каб затрымаць паліцаяў, адцягнуць на сябе іх увагу. Ды і цяжэй было б ім утрох непрыкметна выпаўзці за калючую агароджу гета.

Рэцэнзенты, рэцэнзенты! Пішаце: «У мінорнай, жалобнай частцы славутага канцэрта для цымбал выканаўца дасягае надзвычайнага ўздзеяння сваёй філіграннай тэхнікай». Філіграннай тэхнікай! Слоўцаў навыдумлялі. Хочаце, Даніла раскажа вам, адкуль тое ў Рамана, што цымбалы яго нібы стрымліваюцца, бывае, каб не заплакаць. Ад таго, што і сам Раман у гэты момант—сэрца, поўнае болю. Вечнага, няўтольнага болю за страшную смерць закатаванай паліцаямі маці...

Плачуць, смяюцца, звіняць, пераліваюцца зіхатлівымі гукамі чароўныя Ромкавы цымбалы.

Над ляснымі партызанскімі буданамі, што калісьці прытулілі іх абодвух.

Над стромкім клёнам, пад якім ляжыць Лазар.

Над усім светам, што вітае цымбальнага Паганіні.

Над радасным тварыкам маленькага Лёніка—бацькавай і дзедавай уцехі.

...Змораны ўспамінамі, стары спіць.

РАЗМОВА ПРА ЛЁС КНІГІ

Адбылася нарада работнікаў выдавецтваў, паліграфічнай прамысловасці і кніжнага гандлю рэспублікі. І ў дакладзе намесніка міністра культуры Р. Мачуліна і ў спрэчках, якія разгарнуліся па дакладу, ішла прынцыповая гаворка аб тым, як палепшыць змест, мастацкае афармленне і паліграфічнае выкананне кніг, брашур і плакатаў, што трэба зрабіць, каб кніга своечасова даходзіла да чытача. Аб гэтым гаварылі ў сваіх выступленнях дырэктар Белдзяржвыдавецтва З. Матузаў, галоўны інжынер Мінскай абласной друкарні Е. Вапняр, дырэктар выдавецтва «Звязда» М. Міускі, загадчык Бабруйскага кніжнага магазіна № 5 М. Хасдан, дырэктар паліграфкамбіната Г. Мінчукоў, старшы таваразнаўца Рэспубліканскай кніжнай базы Т. Бойка, пісьменнік П. Кавалёў, дырэктар народнага кніжнага магазіна на Гомельскім заводзе імя Кірава М. Яркіна і іншыя.

Выдавецтвы рэспублікі за апошні час палепшылі сваю работу. У 1961 годзе выйшла ў свет 1638 назваў кніг і брашур тыражом амаль 19 мільёнаў экземпляраў. Выдадзены матэрыялы XXII з'езда партыі, Праграма і Статут КПСС, біяграфія Ул. І. Леніна, альбом наглядных дапаможнікаў па матэрыялах XXII з'езда КПСС. Павялічыўся выпуск арыгінальнай мастацкай прозы, паэзіі, драматургіі, літаратуры для дзяцей і юнацтва.

На нарадзе слушна адзначалася, што якасць многіх нашых выданняў яшчэ не задавальняе чытача. Работнікі выдавецтва часам неахайна ставяцца да рэдагавання кніг. Шмат, напрыклад, недахопаў у серыі брашур «Для слухачоў сельскіх пачатковых эканамічных школ і гурткоў», у брашурах з цыкла «Навукова-папулярныя лекцыі па сельскай гаспадарцы». Неахайна рэдагуецца літаратура ў дапамогу работнікам культуры, якую рыхтуе да выдання Рэспубліканскі метадычны кабінет культасветработы.

Шмат істотных недахопаў ёсць у рабоце Дзяржаўнага вучэбна-педагагічнага выдавецтва. Да сённяшняга дня ў нас няма стабільных арыгінальных беларускіх падручнікаў. Штогод яны бясконца перарабляюцца. Часта гэтыя дапрацоўкі не ўносяць ніякага паляпшэння. Надзвычай дрэннай, беднай мовай адрозніваюцца падручнікі, якія выдаюцца ў перакладзе з рускай мовы.

— Галоўная задача выдавецкіх работнікаў заключаецца ў тым, — сказаў Р. Мачулін, — каб літаратура, якую выпускаюць нашы выдавецтвы, шырока прапагандавала рашэнні XXII з'езда партыі, Праграму КПСС, раскрывала ідэі вечна жывога марксісцка-ленінскага вучэння, выхоўвала новага чалавека — актыўнага барацьбіта за нашу светлую будучыню.

Больш увагі трэба аддаваць своечасоваму складанню тэматычных планаў, у якіх абавязкова павінна быць адлюстравана тое новае, што нараджаецца ў нашым жыцці, ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі, навукі, культуры і мастацтва.

Многія звярталі ўвагу на мастацкае афармленне кнігі. Пакупніка прываблівае прыгожая і яркая кніга. І як незадаволены бывае ён, калі ў рукі яму трапляе кніга з пераблытанымі старонкамі, пакарэжанымі вокладкамі, цьмянымі і невыразнымі малюнкамі. Ахвотнікаў набыць такую кніжку знойдзецца вельмі мала. На вялікі жаль, паліграфкамбінат і выдавецтва Акадэміі навук БССР часам выпускаюць такія кнігі. Напрыклад, у новых тамах збораў твораў Я. Купалы і Я. Коласа вокладкі рознай таўшчыні, старонкі запэцканы фарбай, цісненне золатам на карашку кніжкі абсыпаецца.

Нядобрая слава ўсталявалася за друкарнямі «Звязда», «Чырвоны друкар», Гродзенскай афсетнай фабрыкай. Якасць іх прадукцыі часта не задавальняе пакупніка.

Летась ні адно выдавецтва рэспублікі не выканала планаў выпуску кніг. Вялікая адказнасць за нясвоечасовы выхад кнігі ў свет кладзецца на паліграфкамбінат. У студзені 1962 года ён не здаў Белдзяржвыдавецтву сем кніг агульным тыражом 175 тысяч экземпляраў, дзве назвы паштовак (23 тысячы камплектаў), буклет «Мінск», які быў здадзен у вытворчасць яшчэ ў ліпені мінулага года. Вучэбна-педагагічнае выдавецтва не атрымала ў студзені дзесяць назваў кніг тыражом 562 тысячы экземпляраў.

Калі кніга гатова і выйшла ў свет, важна своечасова даставіць яе чытачу. У нашай рэспубліцы ў сістэме Міністэрства культуры працуюць 95 кнігарань, 199 кіёскаў і 99 кніжных столікаў. Летась у гонар XXII з'езда КПСС быў праведзен грамадскі агляд работы кнігарань. Званне «Лепшы кніжны магазін Міністэрства культуры БССР» прысвоена васьмі кнігарням.

І хоць у наяўнасці пэўны зрух у рабоце кнігагандлёвай сеткі Міністэрства культуры, але яна яшчэ не задавальняе ўзросшых запатрабаванняў. Гадавы план продажу літаратуры па Упраўленню кніжнага гандлю не выканан. Калі прааналізаваць больш дэталёва работу кожнай кнігарні, дык вынікі атрымаюцца надзвычай сумныя: з 95 магазінаў толькі 43 выканалі гадавы план продажу кніг у розніцу.

Гэта вынік таго, што асноўнаму звяну ў распаўсюджванні літаратуры — кніжнаму магазіну — не надавалася належнай увагі. Часам за поспехамі перадавых магазінаў упраўленне і аблкнігагандлі не бачаць тых, хто з году ў год цягнецца ў хвасце.

На складах Брэсцкай вобласці сабралася літаратуры аж на 642 тысячы рублёў. Многа твораў класікаў рускай і замежнай літаратуры, добрых кніг савецкіх пісьменнікаў знойдзеш на гэтых складах. Ёсць тут каштоўная тэхнічная літаратура, кніжкі аб перадавым вопыце на вытворчасці і ў сельскай гаспадарцы.

Прыклады абыякавага стаўлення да распаўсюджвання літаратуры ёсць і ў іншых абласцях.

Так гандляваць кнігай нельга. Трэба шырэй прыцягваць да распаўсюджвання кніг камсамольцаў і моладзь, усіх хто любіць і шануе кнігу. А такіх людзей у нашай рэспубліцы вельмі многа. Вопыт паказвае, што кніганошы і грамадскія распаўсюджвальнікі літаратуры робяць вялікую справу. У рэспубліцы іх 3220 чалавек.

На прадпрыемствах адкрыта сем народных кніжных магазінаў. У Гомелі іх працуе чатыры, у Магілёве — два і ў Мінску — адзін. Добра працуе народны кніжны магазін на Гомельскім станкабудаўнічым заводзе імя Кірава, якім загадвае інжынер-канструктар Марыэта Яркіна.

Любяць работніцы Гомельскай фабрыкі «Праца» свой народны кніжны магазін. У ім паспяхова працуе брыгадзір брыгады камуністычнай працы прадпрыемства Вера Касцянкова.

Вялікую, карысную справу робяць гэтыя кнігалюбы. І на вытворчасці яны працуюць добра, а ў вольныя гадзіны распаўсюджваюць кнігу на сваім прадпрыемстве. І ў гэтай новай для іх справе яны дамагаюцца добрых поспехаў. Народны кніжны магазін завода імя Кірава так арганізаваў справу, што ў мінулым годзе **кожны** рабочы прадпрыемства набыў сабе кнігу.

Поспех работы кніжных магазінаў у многім залежыць ад таго, як наладжана прапаганда літаратуры. А гэта, бадай, самае слабае месца кніжнага гандлю. Прапаганда кнігі — гэта перадачы і аб'явы па радыё і тэлебачанню, гэта і з густам зробленая вітрына ў магазіне. Нарэшце, трэба аператыўна выдаваць і распаўсюджваць спецыяльную маляўнічую рэкламу. Летась Упраўленне кніжнага гандлю выдала 190 назваў розных відаў рэкламных матэрыялаў тыражом 2 мільёны экземпляраў.

Але гэтай справе ўсё яшчэ аддаецца недаравальна мала ўвагі. Белдзяржвыдавецтва не выконвае плана выпуску рэкламы. Праўда, вялікая віна тут Упраўлення кніжнага гандлю, якое затрымлівае здачу тэкстаў, каталогаў і іншых матэрыялаў.

Рэклама ў нас, як правіла, выходзіць з вялікім спазненнем і не заўсёды яна высокай якасці. Напрыклад, каталог наяўнай палітычнай літаратуры ў кнігагандлёвай сетцы знаходзіўся ў вытворчасці пяць месяцаў, праспекты «Новая літаратура па перадавым вопыце ў прамысловасці» і «Новыя творы беларускіх кампазітараў» выдаваліся аж цэлы год.

* * *

Выдавецтва, паліграфічная прамысловасць і кніжны гандаль — тры часткі адзінага арганізма, якія ў наш час абавязаны працаваць асабліва зладжана і дружна. Бо робяць яны адну агульную справу — памагаюць нашай партыі выхоўваць працоўных актыўнымі будаўнікамі камунізма.

Форум пісьменнікаў двух кантынентаў

Тры з паловай гады таму назад у сталіцы Савецкага Узбекістана Ташкенце ўпершыню сабраліся пісьменнікі двух вялікіх кантынентаў — Азіі і Афрыкі. Яны пакляліся аддаць усе свае сілы, увесь свой талент у імя таго светлага дня, калі чалавецтва назаўсёды забудзе словы «вайна» і «каланіялізм», пакляліся працаваць не пакладаючы рук у імя адраджэння старажытных нацыянальных культур афра-азіяцкіх народаў, у імя збліжэння народаў двух кантынентаў і ўмацавання дружбы паміж імі.

12 лютага гэтага года ў Каіры адкрылася Другая канферэнцыя пісьменнікаў краін Азіі і Афрыкі. Ад імя ўрада Аб'яднанай Арабскай Рэспублікі дэлегатаў вітаў і пажадаў ім поспехаў у рабоце міністр культуры і нацыянальнага кіраўніцтва ААР Сарват Окаша.

На першым пленарным пасяджэнні пад бурныя апладысменты былі зачытаны прывітальныя тэлеграмы Прэзідэнта ААР Г. А. Насера, кіраўніка Савецкага ўрада М. С. Хрушчова, Прэм'ера Дзяржаўнага савета КНР Чжоу Энь-лая, Прэзідэнта ДРВ Хо Шы Міна, Старшыні кабінета міністраў КНДР Кім Ір Сена, Прэм'ер-міністра Бірмы У Ну і некаторых іншых вядомых дзяржаўных дзеячоў.

У пасланні Мікіты Сяргеевіча Хрушчова гаворыцца:

«Ад імя савецкага народа, Савецкага ўрада і ад сябе асабіста горача вітаю ўдзельнікаў Другой канферэнцыі пісьменнікаў краін Азіі і Афрыкі, што сабраліся ў Каіры.

З часу пачатку руху пісьменнікаў краін Азіі і Афрыкі за яднанне прагрэсіўных творчых сіл двух кантынентаў у свеце адбыліся вялікія змены. Усё новыя народы рвуць ланцугі каланіялізму, будуюць новае, свабоднае жыццё, выходзяць на сусветную палітычную арэну.

У вялікай барацьбе за мір, у барацьбе супраць імперыялізму і каланіялізму ўсе народы высока цэняць высакародны подзвіг пісьменнікаў краін Азіі і Афрыкі, якія актыўна выступаюць разам з усімі прагрэсіўнымі сіламі ў імя светлай будучыні чалавецтва.

Жадаю ўдзельнікам канферэнцыі новых поспехаў у іх плённай дзейнасці па далейшаму ўмацаванню адзінства і салідарнасці народаў Азіі і Афрыкі, у іх гераічнай барацьбе супраць усіх форм каланіяльнага прыгнёту за свабоду і шчасце сваіх народаў».

На пасяджэнні кіраўнікоў дэлегацый старшынёй Другой канферэнцыі пісьменнікаў краін Азіі і Афрыкі выбраны прадстаўнік ААР пісьменнік Абу Хадзід.

Пройдзе некаторы час, і справаздача аб Каірскай канферэнцыі выйдзе асобнай кнігай. А пакуль гэтая кніга аб каірскіх сустрэчах нараджаецца. На трыбуну адзін за другім падымаюцца прадстаўнікі народаў двух кантынентаў: Мао Дунь (КНР), Нікалас Гільен (Куба), Махдзі Бен Барка (Марока), Мірзо Турсун-задэ (СССР), Назым Хікмет і іншыя. І ў прамовах кожнага дэлегата гучаць палкія словы супраць імперыялізму і каланіялізму, за нацыянальную незалежнасць, за мір ва ўсім свеце. Слова «мір» гучыць на ўсіх мовах.

У гэтыя дні народы ўсяго свету горача вітаюць новую міралюбную прапанову кіраўніка Савецкага ўрада М. С. Хрушчова правесці ў сакавіку Жэнеўскую нараду па раззбраенню на вышэйшым узроўні. Гэты новы крок Савецкага Саюза сугучны тым надзеям, якія натхняюць пісьменнікаў двух кантынентаў у іх барацьбе за свабоду, шчасце і мір на зямлі.

Наш міжнародны каментарый

Пентагон абвясціў, што ён «неадкладна ставрае» спецыяльнае ваеннае камандаванне ЗША ў Паўднёвым В'етнаме. Пентагон мае намер папярэдзіць гібель рэжыму Нго Дзінь Дзьема шляхам пашырэння ваеннага ўмяшання ў Паўднёвым В'етнаме, аж да шырокага ўдзелу амерыканскіх салдат у ваенных дзеяннях.

(З газет).

Войска дзядзькі Сэма.
Грошы дзядзькі Сэма.
Крэсла дзядзькі Сэма...
А што ж—Нго Дзінь Дзьема?

Мал. М. Жытніцкага.

Іх норавы, іх мараль

Факты з зарубежных газет і часопісаў

НІШТО

У горадзе Дэкаан (штат Ілінойс) адкрылася выстаўка апошніх дасягненняў амерыканскага абстрактнага жывапісу. У цэнтры ўвагі знаходзіцца новая работа мастака Дэйла Ст'юварда, якая называецца «Нішто». Карціна ўяўляе сабой аркуш чыстай белай паперы, устаўлены ў шыкозную рамку.

«Морген».

«РЭВАЛЮЦЫЯ У БОГАСЛУЖЭННІ»

У лонданскай царкве святога Ансельма і святой Цэцыліі замест традыцыйнага аргана пры богаслужэнні выкарыстоўваецца джазавы аркестр. Кампазітар Малькольм Віліямсан стварыў для гэтай мэты рад твораў з удзелам хору і трох салістаў. Як заявіў прадстаўнікам прэсы дырыжор аркестра містэр Мэйх'ю, джаз у царкве «зробіць рэвалюцыю ў богаслужэнні».

«Ліберасьён».

ЧЭМПІЁН ПА КУРЭННЮ ЛЮЛЬКІ

У горадзе Рычманд (штат Віргінія) адбыўся сусветны чэмпіянат па бесперапыннаму курэнню люлькі. Пераможцам аказаўся Артур Гердс. Ён здолеў бесперапынна рабіць зацяжкі на працягу адной гадзіны чатырох мінут і семнаццаці секунд, не страсаючы попел і не даючы агню патухнуць. У гутарцы з прадстаўнікамі друку чэмпіён сказаў, што дасягнуў гэтага ў выніку працяглай і ўпартай трэніроўкі.

«Фольксштымме».

БОЛЬШ СЦІПЛА І ПРЫСТОЙНА

Шэсць элегантна апранутых дзяўчат зайшлі ў адзін з самых шыкозных рэстаранаў Сіднея. Заказаўшы абед, дзяўчаты пачалі распранацца на вачах у прысутных, пакуль не засталіся ў маленечкіх купальніках «бікіні». Гаспадар рэстарана патрабаваў, каб дзяўчаты апрануліся або пакінулі рэстаран. Дзяўчаты адмовіліся выканаць гэтае патрабаванне, сказаўшы, што яны ў сваіх «бікіні» выглядаюць больш сціпла і прыстойна, чым голыя жанчыны, намаляваныя на сценах рэстарана.

«Юманітэ».

ДЛЯ ПАПРАЎКІ ФІНАНСАВЫХ СПРАЎ

За апошнія тры месяцы ў Галівудзе выпушчана 35 парнаграфічных фільмаў. Паводле слоў саміх прадзюсераў, яны пайшлі на выпуск гэтых фільмаў толькі з фінансавых меркаванняў. Для выпуску парнаграфічных фільмаў не трэба наймаць дарага аплачваемых акцёраў. У Галівудзе існуе каля 30 так званых «студый для натуршчыц», якія з'яўляюцца пасрэднікамі паміж прадзюсерамі і жанчынамі, што шукаюць заробку. Для зручнасці прадзюсераў студыі выпускаюць альбомы з фатаграфіямі жанчын, згодных прымаць удзел у парнаграфічных здымках.

«Фольксштымме».

АХОЎНІКІ ПАРАДКУ

35 паліцэйскіх з горада Дэнвер (штат Каларада) арыштаваны па абвінавачванню ў арганізацыі крадзяжоў і грабежніцтваў. На іх ліку больш за 200 буйных пакражаў з магазінаў і прыватных кватэр. Агульны кошт пакрадзеных рэчаў складае некалькі сот тысяч долараў. Для адвозу пакрадзенага скарыстоўваліся паліцэйскія аўтамабілі. Займаючыся па абавязку службы «расследаваннем» гэтых пакражаў, паліцэйскія замяталі ўсе сляды.

«Морген».

УЗНЯСЕННЕ НЕ АДБЫЛОСЯ

Непадалёку ад горада Нью-Дэлі, у храме Лудзіяна, адбылася няўдалая спроба ўзнясення на неба «святога» Бхагвана Сінга. Яшчэ ў 1908 годзе ён абвясціў дзень і гадзіну свайго ўзнясення на неба. І вось гэты дзень надышоў. Узнясенне павінна было пачацца роўна ў 10 гадзін. Шматтысячны натоўп сабраўся перад храмам, дзе на спецыяльным памосце размясціўся святы Сінг. Калі гадзіннік паказаў дзевяць мінут на адзінаццатую і нічога не адбылося, Сінг устаў з памосту і абвясціў прысутным, што гасподзь бог вырашыў пакінуць яго на зямлі, каб не адбіраць у народа свайго святога.

«Юманітэ».

На экране — навіны мастацтва

Аб самым баявым жанры выяўленчага мастацтва — плакаце расказвае першы сюжэт кіначасопіса «Мастацтва Беларусі» № 4 (1961 г.) вытворчасці Мінскай студыі навукова-папулярных і хранікальна-дакументальных фільмаў.

Другі сюжэт гэтага нумара прысвечан юнай піяністцы Хрысціне Паплаўскай.

На Маладзечаншчыне працуе настаўнікам Іван Козел. Ведаюць яго і як пісьменніка. Клопатамі сваіх аднавяскоўцаў, іх думкамі жыве Іван Васільевіч. У самай гушчы жыцця чэрпае ён натхненне і багаты матэрыял для творчасці. Пра яго новую п'есу, пастаўленую ў Рэспубліканскім тэатры юнага гледача, расказвае кінасюжэт «Пра суседзяў сваіх».

Выклікае цікавасць і сюжэт «Каштоўныя набыцці», прысвечаны новай экспазіцыі ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі.

У заключэнне кіначасопіса расказваецца аб Гродзенскім гарадскім самадзейным сімфанічным аркестры пад кіраўніцтвам Л. Стругацкага.

ХОРАША!

Фотаздымак І. Шышко.

На радзіме Шахразады

К. БУРМІСТРАЎ

СЛЯДЫ МІНУЛАГА

Мы добра разумелі, што за які-небудзь год рэспубліканскі ўрад не здолее карэнным чынамператварыць краіну. Але тое, што ўбачылі, выклікала вельмі цяжкае ўражанне. Нялёгкую спадчыну пакінуў манархічны рэжым. Многа, вельмі многа яшчэ трэба зрабіць у гэтай шматпакутнай краіне, каб узняць жыццёвы ўзровень народа, пазбавіцца ад страшэнных язваў, што засталіся на яго целе.

У багатай краіне, дзе самы цудоўны на свеце клімат, дзе можна збіраць па тры ўраджаі ў год, у нетрах якой хаваюцца незлічоныя скарбы, працоўныя людзі да рэвалюцыі жылі ў невыноснай галечы. Дзевяць дзесятых прыгоднай да апрацоўкі зямлі знаходзілася ў руках памешчыкаў, правадыроў плямён, духавенства, замежных капіталістаў. На долю трох мільёнаў фелахаў (сялян) прыходзілася толькі 120 тысяч гектараў. Большасць фелахаў вымушана была на кабальных умовах арандаваць участкі ў землеўладальніка. За зямлю, інвентар і ваду здольшчыкі аддавалі ад 70 да 80 працэнтаў ураджаю. Таму нават у лепшыя гады яны жылі галаднавата.

Сяляне дагэтуль яшчэ жывуць плямёнамі. Пераважная большасць іх туліцца ў хацінках з гліны і трыснягу, у якія не заглядае сонечны прамень. Людзі спяць проста на земляной падлозе або на рыззі. У якую хаціну ні зазірнеш — усюды невыносная цесната і страшэнны бруд.

Кожнае племя мае правадыра (шэйха). Многія шэйхі жывуць у буйных гарадах. А тыя, што пасяляюцца паблізу сваіх плямён, адгароджваюцца ад іх высокай сцяной. Ніякіх калодзежаў у вёсках няма. Толькі шэйхі ўстанаўліваюць на сваіх сядзібах вадзяныя помпы. Фелахі вымушаны карыстацца бруднай вадой з канаў, што праведзены з шэйхаўскіх двароў. У гэтых канавах сваякі і прыслужнікі шэйхаў мыюць бялізну, поіць ішакоў і бараноў. Сяляне п'юць гэтую смуродную ваду і яшчэ плацяць за яе грошы.

Асноўны прадукт спажывання ў фелахаў — вяленыя фінікі, невялікая колькасць гародніны і рысу. Хлеб яны бачаць рэдка, мяса і малако ядуць толькі ў святы. Усе любяць рэзкія прыправы — перац, гарчыцу, воцат, манго і інш. Любімымі нацыянальнымі напіткамі з'яўляюцца моцны чай і чорная кава.

Своеасаблівае адзенне ў фелахаў. Мужчыны ходзяць у доўгіх белых кашулях з шырокімі рукавамі. У зімовы час апранаюць зверху накідку, зробленую з воўны. На галаву ў любы час года надзяваецца хустка, якая ўтрымліваецца валасяным жгутам. На нагах — грубыя чаравікі або скураныя сандаліі. Жанчыны апранаюць доўгія кашулі і шаравары чорнага колеру, хустку і чорную накідку-абаю. У большасці жанчыны не закрываюць твар абаяй. Але калі яны трапляюць у так званыя свяшчэнныя гарады — Неджэф і Кербалу, — то абавязаны захінаць твар, пакінуўшы адкрытым адно вока.

У краіне шырока распаўсюджана татуіроўка, асабліва сярод жанчын. Татуіруюць лініі на ілбе, падбародку, верхняй губе. У асобных плямёнах пакрываюць татуіроўкай грудзі, ступні ног, далоні. Усе жанчыны носяць упрыгожанні — бранзалеты, пярсцёнкі, завушніцы. У многіх бранзалеты нават на нагах, а завушніцы ў ноздрах.

Сем'і сялян у большасці сваёй шматлікія — па 10—15 чалавек. Распаўсюджана мнагажонства. Але беднякам нялёгка абзавесціся нават адной жонкай, бо за яе трэба плаціць калым (выкуп). Таму, як правіла, мужчыны жэняцца не раней трыццаці год. Жанчыны ж наадварот — выходзяць замуж рана, у 13-14 гадоў. Размеры калыму розныя: сярод беднаты — 15-20 дзінараў, у сем'ях знаці — 500-600 дзінараў. Гэты звычай робіць жанчыну зусім бяспраўнай, бо яе можна ў любы момант прадаць нібы звычайную рэч.

Існуюць некаторыя магчымасці абысці жорсткі звычай. Ёсць шлюб, які называецца «заводж-ас-саддак». Ён заключаецца ў наступным. Мужчына, які не мае сродкаў на калым, знаходзіць другога такога чалавека і яны аддаюць адзін аднаму ў жонкі сваіх блізкіх — сястру, дачку і г. д. Але такія шлюбы нярэдка заканчваюцца драматычна, бо калі адзін з мужчын развядзецца па якой-небудзь прычыне з жонкай, то забірае назад сваячку, прымушаючы яе таксама развесціся.

У вёсцы ў большасці выпадкаў мужчыны жэняцца са сваячкамі. Гэта тлумачыцца тым, што з роднымі лягчэй дамовіцца аб суме калыму, яго можна выплачваць часткамі або натурай.

Там, дзе пануе мнагажонства, не можа быць месца ні каханню ні роўнасці. Адна хворая неяк падзялілася са мной вялікай сямейнай радасцю. Яе муж мае трох жонак, якія нарадзілі дзесяць дачок і ніводнага сына. Нядаўна муж узяў чацвёртую жонку і цяпер яна нарадзіла хлопчыка, чым ашчаслівіла ўсю сям'ю.

Незайздроснае становішча рабочых. Імперыялісты не былі зацікаўлены ў развіцці прамысловасці ў краіне. Таму ў Іраку амаль не было буйных прадпрыемстваў. На большасці з іх колькасць рабочых не перавышала 20 чалавек. Працавалі рабочыя па 14-15 гадзін у суткі і атрымлівалі мізэрную аплату.

Асноўнае багацце краіны — нафта, запасы якой складаюць дзесятую частку ад усіх запасаў капіталістычнага свету. Увесь даход ад яе трапляў у кішэні імперыялістычных акул. Кожны фунт стэрлінгаў прыносіў ім дзесяць фунтаў чыстага прыбытку. Затое людзі, якія здабывалі чорнае золата, усё жыццё заставаліся жабракамі.

Але самае жахлівае становішча сялян, якія збяднелі і прыехалі ў горад на заробкі. У Багдадзе яны складаюць трэцюю частку насельніцтва. Сталіца абкружана маленькімі хацінамі, дзе жывуць гэтыя абяздоленыя людзі. Гэта так званыя сарыфы. Яны ўяўляюць з сябе маленькія цёмныя гліняныя хлявы, якія зверху прыкрыты саламянымі цыноўкамі і маюць замест вокан дзіркі, а замест дзвярэй — рыззё. На шасці квадратовых метрах звычайна размяшчаецца сям'я ў 10-12 чалавек. У хацінах нічога няма. Жыхары сарыфаў не маюць абутку і ў большасці ходзяць босыя нават у зімовую сцюжу. Дагэтуль не вырашана тут праблема вады. Яе бяруць з брудных лужын і канаў. Уздоўж сарыфаў цягнецца роў, які перапоўнен стаячай смуроднай вадой. Побач у гразі корпаюцца маленькія дзеці. Целы іх пакрыты балячкамі, вочкі гнаяцца. Ні дзеці, ні дарослыя не мыюцца. Тутэйшыя жыхары зарабляюць лічаныя грошы выпадковай працай і ўвесь час жывуць у холадзе, голадзе і брудзе.

Рэспубліканскі ўрад зрабіў першыя, хоць і нясмелыя, крокі для палягчэння становішча працоўных мас. Праўда, часовая канстытуцыя прызнае недатыкальнасць прыватнай уласнасці. Але яна можа быць канфіскавана ў інтарэсах дзяржавы за адпаведную кампенсацыю. Зямельная ўласнасць будзе рэгламентавана спецыяльным законам. Канфіскавана ўся маёмасць каралеўскай сям'і і асоб, якія супрацоўнічалі з манархічным рэжымам. Былі амніцыраваны ўсе палітычныя зняволеныя.

Адчувальна зменшана ўлада феадалаў. Раней шэйхі мелі над фелахамі не толькі эканамічную і палітычную ўладу, але і самі чынілі над імі суд і расправу. Спецыяльным дэкрэтам племянныя суды скасаваны. Падрыхтоўваецца закон аб аграрнай рэформе. Устаноўлен новы парадак размеркавання ўраджаю паміж уладальнікамі зямлі і здольшчыкамі. Цяпер ён дзеліцца пароўну паміж імі, за выключэннем тых выпадкаў, калі па дагавору частка селяніна перавышае палавіну ўраджаю. Выдаткі на абвадненне ўскладаюцца на землеўладальніка. Усё гэта значна паляпшае становішча здольшчыкаў, якія раней атрымоўвалі не больш чвэрці ўраджаю. Урад намерваецца дапамагчы сялянам арганізаваць свае гаспадаркі, забяспечыць іх сельскагаспадарчымі прыладамі і выдзяляць крэдыты.

Прымаюцца захады і па далейшаму павышэнню жыццёвага ўзроўню насельніцтва. Зніжаны цэны ад 20 да 40 працэнтаў на хлебапрадукты і мяса, зменшана арэндная плата за жыллё ў сярэднім на 20 працэнтаў. Прынята рашэнне аб паўсюдным увядзенні васьмігадзіннага рабочага дня. Пустуючыя землі раздаюцца беззямельным фелахам. Разгортваецца будаўніцтва жылля, бальніц, школ.

Іракскі народ яшчэ бедны. Але ён жыццярадасны і вясёлы, бо вызваліўся ад цяжкага прыгнёту і бачыць канец пакутам і нястачы. Няхай арабскі хлопчык, што збірае бутэлькі, каб здабыць ежу для шматлікай сям'і, яшчэ голы і босы. Але ён верыць у сваю шчаслівую будучыню і заўсёды знаходзіць для нас, прадстаўнікоў краіны Саветаў, словы шчырага прывітання: «ашкорак, русі зен!» (дзякуй, рускія добрыя людзі!).

На кожным кроку пераконваешся, што просты народ любіць савецкіх людзей, бачыць у нас сваіх надзейных сяброў і абаронцаў. Асабліва гэта яскрава праяўляецца ў час дэманстрацыі нашых кінафільмаў. Не хапае слоў, каб апісаць тое, што рабілася пры паяўленні на экране Ул. І. Леніна. Арабы наладжвалі бурную авацыю і крычалі «заім» — правадыр. Калі дэманстраваліся эпізоды з Вялікай Айчыннай вайны і савецкія воіны білі акупантаў, гледачы з захапленнем крычалі: «бі фашыстаў!». У такія моманты нам рабілася асабліва радасна на сэрцы, бо бачылі ў іракцах нашых шчырых сяброў.

Іракская інтэлігенцыя праяўляе вялікую цікавасць да нашай культуры — літаратуры, мастацтва, музыкі. У кіёсках можна купіць кнігі Леніна, Горкага, Фадзеева, Талстога, рускія народныя казкі на арабскай і англійскай мовах. У Багдадзе я сябраваў з фармацэўтам Шамунам. У нас вельмі часта завязваліся літаратурныя дыспуты. Шамун добра ведае рускую літаратуру. Настолькі добра, што не заўсёды мне ўдавалася выходзіць пераможцам у спрэчках аб тым ці іншым нашым літаратурным героі.

Прыемны сюрпрыз зрабіў нам аднойчы ў Багдадзе ўрач Аднан. Неяк вечарам, калі мы сабраліся на сяброўскую чашку чаю, ён стаў чытаць нам цудоўныя вершы Пушкіна па... руску. Аказваецца, ён ужо даўно ўзяўся за вывучэнне рускай мовы і ў гэты вечар рашыў прадэманстраваць перад намі свае поспехі ў вучобе.

Працяг. Пачатак гл. у № 13 ад 13 лютага г. г.

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. І. БУТАКОЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, В. Ул. ІВАШЫН, А. Н. МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), П. Ф. ПРЫХОДЗЬКА, Р. К. САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), М. Г. ТКАЧОЎ, І. З. ШАРАХОЎСКІ, І. Б. ШАЦІЛА, Р. Р. ШЫРМА.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

Адрас РЭДАКЦЫІ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-20-54, аддзела мастацтва—3-24-62, аддзела культуры—3-22-04, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу.

АТ 00064.

Друкарня выдавецтва «Звязда».